

948

URHEILUSANKARINI - KAHDEN ERI KOULUN
LUKIOLAISTEN KÄSITYKSIÄ

Ilkka Oksanen

Liikuntapedagogiikan
pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kevät 1998

TIIVISTELMÄ

Ilkka Oksanen, liikuntapedagogiikan pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kevät 1998.

Tässä tutkielmassa käsitellään sankaruutta ja urheilusankaruutta. Tarkoituksena on välittää lukijalle kuva sankaruudesta, joten matkalla kohti modernia urheilusankaria sivuan myös myyttisiä sankarihahmoja, ja niiden rinnastusta nykypäivän urheilusankareihin.

Koska media tuo nykypäivän urheilusankarit julkisuuteen aikaisempaa kulltavammalla tavalla, käsittelen myös sankaripalvontaa ja sankaruuteen liittyviä negatiivisia puolia.

Urheilusankareilla on Suomessa ollut aina erityisen tärkeä asema. Urheilusankarit ovat tehneet kansakuntaamme tunnetuksi ja muovanneet samalla koko kansan identiteettiä. Suomen rallikuskit, mäkihyppääjät ja formula-ajajat ovatkin maailmalla erittäin tunnettuja.

Sankarityyppejä on erilaisia, mutta jokaisella ihmisellä on itse oikeus valita sankarinsa, oli se sitten ihmishahmoinen tai joku mielikuvituksen tuote.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin kahden koulun lukiolaisten käsityksiä urheilusankaruudesta. Lukiolaiset kirjoittivat kirjoitelman aiheesta ”Urheilusankarini” koulun äidinkielen tunnilla. Tutkimukseen osallistui 31 poikaa ja 38 tyttöä. Yhteensä mielipiteistä koostui noin 90 A4-kokoista liuskaa.

Lukiolaiset arvostivat urheilusankaruutta. 3/4 lukiolaisista kuvasi sankariin positiivisin ilmaisin. Loput 1/4 osaa suhtautuivat kilpaurheiluun ja siten myös urheilusankaruuteen melko kriittisesti. Tytöt kuvasivat tarkemmin sankarinsa ominaisuuksia, kun taas pojat kirjoittivat enemmän henkilökuvaa sankaristaan. Tytöille ominaista oli kuvailla sankarinsa henkisiä ominaisuuksia kun taas poikien joukossa oli enemmän fyysisiä taitoja arvostavia.

Tytöt nimesivät sekä mies että naissankareita, pojat vain miessankareita. Nimeämättä sankarin jätti lähes kolmasosa koko aineistosta, enemmän kuitenkin tytöt.

TIIVISTELMÄ

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 SANKAREISTA JA SANKARUUDESTA.....	2
2.1 Myyttinen sankari.....	4
3 SANKARITYYPPEJÄ.....	7
3.1 Imaginaarinen ja symbolinen sankari.....	8
4 URHEILUSANKAREISTA.....	12
4.1 Myytit ja urheilusankarit.....	14
4.2 Kohti modernia urheilusankaria.....	16
5 MODERNI URHEILUSANKARI.....	18
6 SANKARUUDEN JA URHEILUN VARJOPUOLIA.....	20
7 SANKARIPALVONTA.....	23
8 URHEILU JA SANKARUUS SUOMALAISILLE.....	26
9 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA AINEISTOT.....	28
9.1 Tutkimuksen tarkoitus.....	28
9.2 Aineiston keruu.....	28
9.3 Menetelmät.....	29
10 LUKIOLAISTEN KIRJOITELMAT.....	32
10.1 Tyttöjen ja poikien kirjoitustavat.....	32
10.2 Tyttöjen ja poikien sankarityyppejä.....	39
10.3 Tyttöjen ja poikien erot.....	41
11 POHDINTA.....	44
LÄHTEET.....	49

1 JOHDANTO

Myyttisen sankarin seikkailut ovat täynnä tarinoita, joissa "Daavid ottaa voiton Goljatista". Nykyajan urheilusankareille ei sankariksi tulemiseen enää riitä pelkkä voitto vaan voiton lisäksi vaaditaan draamaa ja tragediaa, jotta lehdistö ja yleisö innostuvat. Esimerkiksi Matti Nykäsen yksityiselämästä on luotu onneton kuva ja negatiivista julkisuutta on kerännyt myös naapurimaamme tennissankari Björn Borg, talous ja ihmissuhdeongelmillaan. Urheilun totaalistuminen ja median vaikutus on johtanut siihen, että tunnemme lukuisia urheilusankareita joiden elämä on urheilu-uran jälkeen ollut vaikeuksia täynnä.

Sankareiden kuluttavasta elämästä huolimatta on urheilusankareilla ja sankarinpalvonnalla vahva asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Tästä esimerkkinä sympatia, joka nousi hiihtäjä Jari Räsästä kohtaan häneen kohdistuneista doping-syytöksistä huolimatta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia miten tämän hetken lukiolaiset näkevät urheilusankarin. Lukiolaisille on annettu vapaat kädet kirjoittaa omasta henkilökohtaisesta urheilusankaristaan. Kirjoitelmien pohjalta tutkitaan, miten lukiolaiset kirjoittavat urheilusankareista? Minkälaisia sankarityyppejä he kertomuksissaan mainitsevat, ja onko tyttöjen ja poikien välisissä sankarityypeissä eroa?

2 SANKAREISTA JA SANKARUUDESTA

Sankari mielletään eri tavoin. Carlylen (1950) mielestä sankarit ovat miesten johtajia, malleja, esikuvia ja monella tavalla luoja mitä tahansa miehet onnistuvat tekemään tai saavuttamaan. Mailer (1968) huomauttaa sankari-käsitteen sisältävän fantasian ja sallii siten jokaisen muodostavan oman henkilökohtaisen käsityksen sankarista. Klapp (1962) kuvaa sankaria nostovivuksi, joka nostaa ihmisiä korkeammalle tasolle, kuin missä he olisivat ilman mallia. Featherstone (1993) viittaa sankari ja jokapäiväistä elämää koskevassa artikkelissaan Max Weberiin, joka sanoo ettei karismaattisen sankarin voima ole pelkästään sosiaalisessa roolissa vaan hänen persoonassaan ja kyvyssään asettaa se koetukselle.

Sankarin karismaa on tutkinut myös Lindholm (1990). Hän ihmetteli minä takia ihmiset vapaa-ehtoisesti seurasivat hirvittäviä tekoja tehneitä Adolf Hitleriä ja Charles Mansonia? Hän tuli tulokseen, että syy piilee henkilön karismassa. Karisma on peritty ominaisuus ja jonkin verran sitä voi myös harjoittaa. Karismaattisina henkilöinä Lindholm näki, paitsi erilaiset johtajat, myös monet urheilusankarit.

Jari Sarasvuo kuvaa sankaria kirjassaan sisäinen sankari. "Saduissa, legendoissa ja myyteissä sankaruuden vastakkainen ilmiö oli orjuus. Orjat olivat tavallisia ihmisiä, jotka elivät pahan vallan alla, alistuneina epäoikeudenmukaisuuden ja julmuuden täyttämää elämäänsä. Sankarit olivat niitä, jotka nousivat orjien luokasta puolustamaan arvojaan ja heikompiaan, kehittivät itseään toisia palvellakseen ja kestivät kipua itseään suuremman tarkoituksen vuoksi. Satu toisensa jälkeen opettaa, että orjuus oli aina lopulta sisäistä. Orja on orja valinnastaan. Aivan kuten sankaruuskin on sisäinen ominaisuus. Sankari voi olla samanlainen ihminen kuin orja, mutta hän tekee erilaisia valintoja ja uskoo erilaisiin arvoihin. Sankarin tavoite on palvella muita, panna itsensä mahdottomaan testiin, löytää itsensä hetkeä en-

nen läpimurtoa ja voittaa vapaus orjuuttajista. Orja odottaa pelastajaansa, eikä ota vastuuta kuin aivan viime hetkillä. Jokainen meistä on sankari, joka puolustaa oikeutta ja auttaa pienempää." (Sarasvuo, 1996).

Craemer (1981) tutki amerikkalaisten urheilutoimittajien osuutta sankari-imagon luomisessa. Urheilutoimittajien mielestä ei ole mitään yleistä määritelmää, vaan käsitys sankarista on hyvin henkilökohtainen. Osa toimittajista kuitenkin jakoi sankarit kahteen tyyppiin; hetkelliseen tilanteeseen tai yhteen tapahtumaan perustuvaan lyhytkestoiseen sankariin ja vuosikausia sankaruutta osoittaneeseen pitkäkestoiseen sankariin. Jotkut luonnehtivat sankarin vieläkin tarkemmin. Hän on joko pelaajana ”kömpelö” tai henkilö, joka ansaitakseen loistokkuutensa joutuu fyysisen taituruutensa lisäksi käyttämään älyään. Toiset kuvasivat sankarin henkilöksi joka vangitsee yleisön huomion ja kuvitelmat. Joidenkin toimittajien mielestä sankari on henkilö, joka selvittää vaikeudet tai henkilö, jolla poikkeuksellisten fyysisten ominaisuuksien lisäksi on myös poikkeuksellinen persoona. Sankari kuvattiin myös henkilöksi, joka osaa kohdata tappion ja toimii roolimallina sekä lapsille että aikuisille. (Craemer, 1981).

Carrin (1961) mielestä sankaruus liittyy loistavan yksilön kykyyn olla samanaikaisesti historiallisen prosessin tuote ja asiamies ja samalla sosiaalisten voimien luoja, joka muuttaa maailman muotoa ja miesten ajatuksia. Hook (1943) puolestaan sanoo sankaruudella olevan vaikutusta vain silloin, kun sankaruudelle on ajallisesti otollinen hetki. Tällöin sankarin persoonalla ei ole niin paljon vaikutusta.

Anthony Hopkins (1972, 113-114, 119) jakaa sankaruuden neljään pääelementtiin.

Sankari on poikkeuksellisen vitaalinen sekä maskuliinisen energian että henkisen eheyden suhteen. Hänen hyveensä ovat pääasiassa luontaisia ja suuntautuvat pikemminkin potenssiin ja voimaan kuin puhtauteen, pikemminkin taitavuuteen kuin kunniaan.

Yhteiskunta on luonteeltaan repressiivinen asettuessaan tätä vitalisuutta, tavallisesta poikkeavaa individualisuutta ja riippumattomuutta vastaan.

Kasvavasta sosiaalisesta paineesta ja heikosta sosiaalisesta vaikutusvallastaan huolimatta sankari ei mukaudu vaan jää yksin henkiseen oppositioon pitäen kiinni vapaudestaan ja riippumattomuudestaan.

Sankari kärsii tappiota, tuhoa, kuolemaa. Nöyryytetyssä sankarissa Hopkinsin mukaan ruumiillistuu ihmisten sosiaalisten paineiden ja instituutioiden puristuksessa kokema pelko ja uhriksi joutumisen tunne.

Sankaruus on pyrkimystä ottaa vastuuta ja valmiutta antaa oma panos jonkun asian tai toisten ihmisten hyväksi. Sankaruuteen liittyviä positiivisia ominaisuuksia ovat mm. rohkeus, kestävyys, päämäärätietoisuus, uskollisuus, ja uhrautuvuus. (Franck 1992, 39).

2.1 Myyttinen sankari

Tutkittaessa sankarin historiaa on syytä erottaa antiikin ajan myyttinen sankari ja moderni sankari toisistaan, vaikkakin ne urheilusankarista puhuttaessa usein yhdistyvät. Sana "myytti" on peräisin Kreikan kielen sanasta mythos, joka tarkoitti alunperin "ilmaisemista" ja myöhemmin "suullisesti kerrottua tai kirjoitettua kertomusta."

"Mytologiassa" tarkoitetaan yhteiskunnassa vallitsevien myyttien kokonaisuutta sekä myyttien tutkimista. Tutkijat jakavat myytit kolmeen pääluokkaan : tarinoihin, kansansatuihin ja "puhtaisiin" myytteihin. (Bellingham, 1989, 6). Sankarimytologioissa puhutaan usein Jumalista sankareiden yhteydessä. Jumalien ja sankarien suhteissa onkin paljon yhteistä ja erityisen hyvin tämä näkyy eri maiden mytologioissa. Skandinaavisen mytologian Odinta voidaan verrata kreikkalaisten Zeukseen. Zeus hallitsi Olympostaa, Odin Valhallaa. Skandinaaviset sankarit suorittivat samanlaisia ylinhimillisiä sankaritekoja. Niinpä esimerkiksi Siegfried surmasi Fafner-

lohikäärmeen ja rakastui jumalaiseen Brynhildiin. Kreikkalaista sankaria Heraklesta on verrattu sekä intialaiseen sisupalaan että germaaniseen Starkadriin: kaikki kolme syntyivät hyvin voimakkaina, kullakin oli jumalainen auttaja ja jumalallinen vihollinen, ja kukin tuli kuolemattomaksi itsemurhan kautta, jossa heitä avusti kuolevainen apuri jonka he sitten palkitsivat yli-luonnollisella lahjalla. (Bellingham, 1989, 6-7).

Myyttisellä sankarilla on seikkailijan luonne, jossa korostuu voimakas ajantaju nykyhetkeen ja välinpitämättömyys tulevaisuutta kohtaan. Seikkailijan ominaisuuksiin kuuluu myös kyky vaikuttaa itse kohtaloonsa ja luoda elämänsä mielenkiintoiseksi ja haastavaksi. (Simmel, 1971a). Antiikin myyttinen sankari kuvattiin usein mielikuvitushahmoksi, joka saattoi olla hyvinkin monimuotoinen. Tärkeämpää oli kuitenkin mielikuvitushahmon suorittamat uroteot ja niistä kerrotut tarinat, jotka yhdistivät koko kansaa.

Mielikuvitushahmon rinnalla esiintyi myös ihmishahmoinen sankari. Ihmishahmoisen sankarin olemusta kuvaa osuvasti Vedel (1931). Muinaisissa satuissa ja tarinoissa esiintyy lukemattomia sankarihahmoja. Mies, soturi, sankari on perusta, jolla satujen ja tarinoiden rakenne lepää. Sankarilla tarkoitettiin aina miestä. Saksalainen sana held (sankari) ja sen kreikankielinen vastine heros ovat alkuaan johtuneet sanavartaloista, jotka merkitsevät miestä. Ennen kaikkea miehen mitta on voima ja rohkeus. Sankari on suuri, pitkä ja väkevä. Hartiat ovat leveät ja voimakas hiusten ja parrankasvu on väkevyyden merkki. Silmät loistavat kirkkaina ja niistä huokuu voima, rohkeus ja viisaus. Sisäinen sankaruuden merkki on voimakas sydän, rohkeuden tyyssija. Mutta mies, sankari, on soturi, ja vasta aseet tekevät hänet täydelliseksi. Miekat, jouset, keihäät, lyönti- ja iskuaseet kuuluvat sankarin olemukseen kiinteästi.

Sotilaat olivat ensimmäisten sankareiden joukossa. Taisteluissa väkivaltaan erikoistuneet sotilaat aistivat jännityksen yrittäessään selviytyä haastavasta tilanteesta hengissä ja kokivat siten kohtalonsa olevan omissa käsissä.

(Featherstone 1993). Sotilasurheilulla olikin tärkeä rooli historiassa, koska parhaat ja tarkimmat urheilijat olivat käyttökelpoisia myös sotatantereella.

3 SANKARITYYPPEJÄ

Orrin E. Klapp (1969, 27-28) jakaa sankarit viiteen luokkaan: 1) Voittajiin, 2) Hyviin suoriutujiin, 3) Hyväksytyt sankareihin, 4) Yksinäisiin ratsastajiin ja 5) epäitsekäisiin joukkuepelaajiin, muiden palvelijoihin.

Voittajat saavat tahtonsa läpi, he ovat aina ensimmäisiä ja lisäksi he ovat aina varsin kilpailuhenkisiä. Voittaja voi olla suuri älynsä tai voimiensa puolesta.

Hyvä suoriutuja on median suosima sankari, joka antaa kerralla onnistuneen vaikutelman. Playboyt ovat tyypillisiä hyviä suoriutujia. Media lisää showmiesten ja yleisölajien "hyvien suoriutujien" mahdollisuuksia tulla entistä suosittummiksi. Televisiokamera seuraa hyvän suoriutujan jokaista liikkettä ja tämän suosio yleisön keskuudessa kasvaa kaiken aikaa.

Hyväksytyt sankari on hyvin lähellä hyvää suoriutujaa. Erona on se, että hyvä suoriutuja on enemmän primadonna, kun taas hyväksytyt sankari on hyvän kaverin maineessa.

Yksinäinen ratsastaja on boheemi tyyppi, jonka käytös askarruttaa kanssaihmisia.

Epäitsekäs joukkuepelaaja on hyväsydämissen perinteisen sankarin ruumiillistuma. Hän palvelee väsymättä yhteisöään ja täyttää velvollisuutensa. (Klapp 1962, 28-46).

Harris puolestaan tarkastelee sankaruutta erikseen henkilökohtaisesti tuttuina, lähipiirin sankareina, ja toisaalta julkisuuden sankareina. Kuuluisia urheilijoita ylistetään henkilökohtaisten ominaisuuksien ansiosta. Tämä

tarkoittaa poikkeuksellista urheilullista lahjakkuutta ja voittamisen kykyä, jonkun verran se on myös kykyä kestää vaikeuksia. Suositulla urheilusankarilla on myös jonkun verran yhteistyökykyä. Se on halu pelata joukkueen puolesta nimenomaan siten, että oma joukkue voittaa. Hieman huomiota saa myös pinnallinen julkisuus sen mukaan miten kuuluisia urheilijat ovat, mitä lajia he edustavat tai mihin seuraan kuuluvat.

Tutut urheilusankarit joihin faneilla on henkilökohtainen kontakti, ovat puolestaan arvostettuja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ja erityisesti yhteistyöhalukkuutensa vuoksi. Lisäksi näiden ominaisuuksien odotetaan yltävän urheilun ulkopuolellekin. Samoin kuin julkkissankareissa tutuissa urheilusankareissa arvostetaan enemmän urheilullista lahjakkuutta, kuin vaikeuksien voittamiseksi vaadittavaa kestokykyä.

Tutuissa urheilusankareissa arvostetaan sellaista yhteistyökykyä, joka saa nuoret innostumaan urheilusta. Tällaisella tutulla urheilusankarilla on ominaisuuksia, joiden vuoksi hänen kanssaan viihtyy hyvin.

Lähipiirin urheilusankarit ovat myös jossain määrin kuuluisia. Kun sankarit jaetaan edellä mainitulla tavalla tuttuihin "pihapiirin" sankareihin ja julkkissankareihin, vältetään sankareita koskevalta ristiriidalta. Nuoret eivät koe urheilusankareita täysin pinnallisina, eivätkä täysin perinteisinä. (Harris 1994, 106-107).

3.1 Imaginaarinen ja symbolinen sankari

Sankarin sosiaalinen merkitys liittyy imaginaarisen (kuvitteellinen) ja symbolisen järjestyksen kytkentään. Imaginaarisen järjestyksen lähettiläänä sankari voidaan nähdä sosiaalisen muutoksen agenttina, symbolisen järjestyksen valvojana hän on status quon asialla. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa sankareille on oletettavasti erityinen sosiaalinen tilaus muutoksen agentteina. (Näre, 1992, 42).

Orrin E. Klapp (1969, 238) erittelee sankarin piirteitä traditionaalisessa ja modernissa yhteiskunnissa seuraavasti:

1. Traditionaalisissa yhteisöissä sankarit kuuluivat suulliseen traditioon (folkloreeseen, legendoihin, rituaaliseen draamaan), modernissa yhteiskunnissa massamediaan (painotuotteisiin, kuviin, elokuvaan, radioon, televisioon, kuumaan mediaan).
2. Traditionaalisissa yhteisöissä sankarit koettiin sosiaalisen kontrollin kontekstissa, modernissa enimmäkseen yksin massan joukossa.
3. Traditionaaliset sankarit ovat harvalukuisia, koeteltuja ja hyväksi huomattuja malleja, jotka edustavat yhteisön pyrkimyksiä, modernit sankarit puolestaan ovat lukuisia, erilaisia, ennennäkemättömiä, keksittyjä ja reaalisia persoonia, eivät useinkaan heroosia, ehkä jopa antiheroosia, eivätkä ilmennä niinkään mitä yhteisö haluaa kuin mitä yksilöt massassa haluavat.
4. Traditionaalisilla sankareilla on vahvistava tehtävä, modernit sankarit sen sijaan siirtyvät pois supportiivisista malleista esimerkeiksi kohti houkuttelevia ja transsendentaalisia malleja.
5. Traditionaaliset sankarit ilmentävät enemmän kollektiivista identiteettiä kuin modernit sankarit ja toimivat siten ryhmän superselfinä.
6. Moderneilla sankareilla on selvempiä kompensatorisia funktioita kuin traditionaalisilla sankareilla.

Näistä luonnehdinnoista Näre (1992, 42) tekee johtopäätöksen, että sankari kytkeytyy modernissa ja myöhäismodernissa yhteiskunnassa aikaisempaa voimakkaammin imaginaariseen järjestykseen. Koska media tuottaa modernit sankarit, yksilön suhteesta sankariin muodostuu imaginaarisempi, mielihyvänsävyisempi, yksityisempi kaikessa kollektiivisuudessa. Kun siis tradi-

tionaalisen yhteiskunnan sankarikonstituution agenttina toimii lähinnä superego, nykyään sitä motivoivat myös vietti-impulssit.

Psykologiselta pohjalta sankari-identiteettejä on tyypitelty Erich Neumann (1973, 220). Ekstrovertti sankari edustaa toimintaa. Hän on maailman muutokseen tähtäävä johtaja, vapauttaja ja perustaja. Introvertti tyyppi puolestaan edustaa sisäisten arvojen ja viisauden tuojaa, kulttuurin luoja. Sentrovertti sankarityyppi etsii maailman muutosta sekä sisäisesti että ulkoisesti. Hän edustaa inhimillisiä ideoita ja persoonallisuuden muutosta.

Tutkittaessa imaginaarisia ja symbolisia sankarityyppejä ja heidän sosiaalista ja psykologista vaikutusta ihmisiin ja kulttuuriin jäsentää Parsons (1953, 32) kulttuurille kolmentyyppistä symboliikkaa: katekisia symboleja jotka määrittelevät objekteja kohtaan omaksuttuja tunteita; kognitiivisia symboleja jotka ilmaisevat luonnon ja sosiaalisen maailman merkityksiä; sekä evaluatiivisia symboleja jotka ilmaisevat moraalisia arvoja.

Näre (1992, 44-45) hahmottelee eri sankarityyppejä suhteessa imaginaariseen ja symboliseen järjestykseen sekä kulttuurin arvoihin ja päämääriin Robert Mertonin (1968, 194) sosiaaliseen järjestykseen sopeutumismallia hyväksi käyttäen. Hän erottelee neljä eri sankarityyppiä: konformistisen, innovatiivisen, kapinallisen ja antisankarin.

Konformistinen sankari toimii symbolisen järjestyksen sekä kulttuurin päämäärien, arvojen ja normien puolesta. Hän edustaa status quota, lakia, järjestystä ja moraalista vedoten siten superegoon ja kognitiivisiin tekijöihin. Konformistinen sankari edustaa normifunktiota ja lukeutuu lähinnä perinteisiin sankareihin sekä traditionaalisiin ja elitistisiin johtajiin.

Innovatiivinen sankari edustaa myös symbolista järjestystä mutta edistää status quon sijaan yhteiskunnallista muutosta. Hän toimii rakenteiden sisällä, mutta on valmis rikkomaan sääntöjä ja hyväksyy yleensä kulttuurin

päämäärät muttei välttämättä sen keinoja. Innovatiivinen sankari edustaa sankaruuden uudistusfunktiota.

Kapinallinen sankari taistelee myös yhteiskunnallisen muutoksen puolesta mutta symbolisen järjestyksen ulkopuolella, pikemminkin imaginaarisen järjestyksen puitteissa. Kapinoija ei hyväksy kulttuurin päämääriä ja keinoja. Hän edustaa sankaruuden vastarintafunktiota ja saa syntynsä usein suurten yhteiskunnallisten murrosten yhteydessä, mikä on karismaattisten johtajien kulta-aikaa.

Myös antisankari pyrkii ulos symbolisesta järjestyksestä muttei tee sitä edistääkseen yhteiskunnallista murrosta vaan yksinkertaisesti siksi, ettei kykene omaksumaan realiteettiperiaatetta. Hän elää täysin primaari-prosessissa vetäytyen vastuusta ja velvollisuuksista mutta käyttäen opportunistisesti hyväkseen kulttuurin tarjoamia keinoja. Kulttuurin tasolla tällaiset antisankarit heijastavat tai liittyvät karnevalistiseen funktioon.

Antisankaruus on erityisen hyvin esillä urheilusuorituksissa. Yksikin odotuksia kumoava epäonnistuminen voi kääntää sankaruuden antisankarudeksi ja idolista tulee julkisen pilkan ja syljeskelyn kohde (Söderholm, 1994, 175).

4 URHEILUSANKAREISTA

Urheilusuorituksen mielettömyyttä tai ihanuutta kuvaa hyvin katkelma Arto Tiihosen (1990) liikuntasosiologian tutkielmasta: "Enää kaksi kilometriä. Loiva rasittava ylämäki ja vähän alas viettävä tasainen, sitten jyrkkä nousu. Päätin panna kaikki peliin. Olin jo väsynyt, mutta tahto riitti. Palasin 14 vuotta taapäin ja purin hammasta. "Vielä, vielä, vielä,... polje, polje, polje,... jaksat, jaksat, jaksat... Silmissäni sumeni, mäki oli edessäni - Lujjuvuori, muistin nimen. Voita se, voita itsesi, manasin yhä kovempaa. Hengitys salpasi, sydän löi ja minä taoin eteenpäin. Nousin irti satulasta ja poljin vimmatusti, takaisin satulaan ja jyskytys lisääntyi - ruumiini lähestyi hyvää oloa. Nyt se tulee, tulee, tulee - alamäki, mutta en lopeta. Vielä puoli kilometriä, niin olen maalissa - samassa paikassa kuin silloin. Nyt silmäni sumenevat, matkaa 300 metriä, 200 metriä - enää sata. Minä voitan - riemulla ei ole rajoja. Syke nousee kunnes se polkee paikallaan ja huohotus lisääntyy, lihakset vaativat energiaa, maitohappo tulvahtaa lihaksiin - täydellinen ruumiillinen rasitus. Täydellinen ruumiillinen orgasmi."

Katkelma kuvaa mielestäni hyvin urheilusankarin olemusta. Hän kamppailee mielettömän tuskan viiltäessä lihaksistossa kohti ainoaa määränpäättään - maalia ja voittoa.

Urheilusankaruuteen ei tässäkään tapauksessa kuitenkaan riitä pelkkä korkea kipukynnys ja itsensä voittaminen, vaan tarinan päähenkilö voittaa samalla myös kaikki kilpakumppaninsa. Urheilun ja sankaruuden yksi perusvaatimuksia on jonkin voittaminen. Tässä mielessä urheilu tarjoaa mahtavat puitteet sankaruuden synnylle.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että sankarin on täytettävä kaksi ehtoa, itsensä voittaminen ja ylivertaisuus muihin jollakin yhteiskunnan arvostamalla alueella (Vuolle, 1993, 5). Vuolle siteeraa Tahko Pihkalaa, joka sanoi

vuonna 1948 "Yleensä maailma ihailee, ei sitä joka tekee jotakin, mitä kukaan muu ei ole koettanutkaan, vaan sitä, joka tekee parhaiten sen, mitä lukemattomat muut tekevät hyvin" (Vuolle, 1993, 5). Itsensä voittaminen ei vielä riitä sankaruuteen. Jos näin olisi, maaliviivat olisivat täynnä sankareita. Kun Juha Mieto v. 1980 kaikkensa antaneena, mutta kuitenkin 1/100 sekunnilla hävinneenä kaatui maaliviivan tuntumaan 15 kilometrin kappailussa Lake Placidissa, todellinen sankaruus jäi saavuttamatta. Sankarin viitan kantoi silloin Thomas Wassberg. (Vuolle, 1995, 5). Onneksi myös Mieto sai myöhemmin kultamitalin, mutta niinkuin mies itse asian ilmaisi "mitali tuli ja sekin keräilyeristä". (Viestikultaa Lake Placidissä).

Urheilusankarit ovat aikamme näyttävimpiä rauhanajan sankareita, sillä urheilun areenat, näyttämöt, joilla "soditaan ilman aseita" antavat runsaasti aineksia sankaruuden synnylle (Vuolle, 1993, 4). Urheilusankari on jo kauan ollut suosittu, koska ihmiset voivat helposti samaistua heihin. On luonnollista arvostaa parasta ja urheilusankarit toimivat usein hyvänä esimerkkinä muille. Urheilusankarin palvonta on ollut hyväksyttävää ja siihen on jopa kannustettu, koska se edustaa kulttuurillisia arvoja. (Smith, 1973).

Sankari edustaa aina jotain yhteisöä. Sankarin edustamat arvot ovat yhtenevät taustayhteisön arvojen kanssa. Suomen Leijonat edustavat Suomen kansaa, Turun Palloseura turkulaisia ja Jokerit joitakin helsinkiläisiä. Esimerkiksi Jokerilla on kannattajia myös muualla kuin Helsingissä. Niinpä kyse on fanien omasta sitoutumisesta. Kuka tahansa, joka itse haluaa, saa ostaa Jokereiden paidan tai Suomi-paidan. Kyse on siitä, että vapaassa maassa kansalaisilla on oikeus valita sankarinsa itse. (Virtapohja, 1995, 38-39).

Amerikkalaisen identiteetin tutkija Klapp (1969) painottaa eräänä sankaruuden ehtona sitä, että sankarin tulisi käyttäytymisellään ylläpitää yhteisöllisiä arvoja, vahvistaa sosiaalisia normeja ja edistää yleistä solidaarisuutta yhteisön piirissä. Matti Nykäsen sankaruus ei oikein näihin raameihin istu. Amerikkalaisessa yhteiskunnassa, aivan samoin kuin meilläkin, sankaruus

liittyy selvästi yhteiskunnan arvoperustaan. Tässä kehyksessä urheilusankarit ovat hyvin suosittuja. (Vuolle 1993, 4).

Barneyn (1985) mukaan tärkeitä asioita arvioitaessa miehen tai naisen nousemista urheilusankariksi ovat: 1) Urheilusankarin kyky osoittaa fyysistä erinomaisuutta, terveyden, taitojen ja kunnon suhteen. 2) Urheilusankarin täytyy osoittaa korkeaa moraalia, itsekontrollia, oikeudenmukaisuutta ja anteliaisuutta. 3) Urheilusankarin täytyy olla sosiaalisesti pätevä 4) Urheilusankarin kyky selvitä muiden ihmisten kommentteista tietyllä aikavälillä suhteutettuna kaikkiin edellä mainittuihin seikkoihin.

Amerikkalaisten teettämä Miller Lite raportti osoitti kyvykkyyden ja taitojen olevan isoin tekijä kun valitaan lempiurheilijaa. Joskus pelkästään jo se riittää nostamaan jonkun urheilusankariksi. Muissa tapauksissa urheilijan tulee omata myös muita ominaisuuksia tullakseen urheilusankariksi. Samassa raportissa urheilijat nähtiin erittäin hyviksi esikuviksi. (Miller Lite, 1983).

Ingham, Howell ja Swetman (1993) arvioidessaan urheilusankareita viittaavat Mark Bradley'n (1990) lehtiartikkeliin. Hänen näkemyksensä mukaan sankareita ovat ne urheilijat jotka muuttavat koko lajin olemusta ja taktiikkaa eivätkä vain tekniikkaa. Tästä mielestäni oivallinen esimerkki on ruotsalainen mäkihyppääjä Jan Boklöv, V-tyylin kehittäjä. Samassa tutkimuksessa Ingham ym. toteavat sankarin määrittelyn olevan erittäin vaikeaa, koska puolueetonta kantaa on vaikea ottaa. Lopputulokseen vaikuttavat jokaisen oma ideologinen identiteetti, tunteet, taustatiedot asiasta ja asema yhteiskunnassa.

4.1 Myytit ja urheilusankarit

Penkkiurheilu, urheilu katsomisen kohteena on tilanne jossa suuri joukko ihmisiä katsoo urheilun suorittajia ja samaistuu näihin. Tämä on Crepeaun mukaan asetelma, jossa urheilu toimii myyttien välittäjänä. Urheilun myytti-

syys ruumiillistuu urheilusankareissa, jotka ovat usein enemmän myyttien välittäjinä kuin urheilun sankareita. Sankari ilmentää ja välittää aina joitakin myyttien ominaisuuksia. Urheilusankari vahvistaa myyttiä, antaa myytille hahmon ja näyttää yhteisölle sen suurimmat mahdollisuudet. Sankari näyttää meille millaisia meidän pitäisi olla ja me teemme hänestä sankarin, koska haluamme olla hänen kaltaisiaan. Sankari houkuttelee meitä ylittämään itseämme, pyrkimään kohti ideaalia. (Crepeau 1981, 24).

Joseph Cambell (1949) tiivistää sankarin seikkailun kaavaan: ero-initiaatio ja paluu. Kaavan mukaan sankari uskaltautuu tavallisesta arkimaailmasta ylikuonnollisen ihmeen alueelle kohtaa siellä tarunomaisia voimia ja perii ratkaisevan voiton. Tämän jälkeen hän palaa salaperäiseltä seikkailuretkeltään täyttyneenä voimalla, joka tuo siunauksen hänen lähimmilleen.

Tämän myyttisen sankarin seikkailun kaavan voi rinnastaa Suomen jääkiekkomaajoukkueen saavuttamaan maailmanmestaruuteen vuonna 1995. Siinä Suomen Leijonat matkaavat Ruotsiin, tekevät valtavan työn ja taistelevat ratkaisevan voiton ja palaavat kotimaahansa antamaan kansalle kaipaamansa voiton (Virtapohja 1995).

Toinen esimerkki myyttien ja sankarin yhteydestä on Valion mainos Teemu Selänneestä. Valion mainos perustuu vahvasti henkilöpalvontaan ja luo sankarimyyttiä, jossa välittäjänä oleva Teemu Selänne muuttuu myyttiseksi, elämää suuremmaksi hahmoksi, joka tekee maaleja televisiossa samaan aikaan kun juo maitoa toisaalla. Jumalille ei mikään ole mahdotonta. Antiikin myyttiset sankaritan olivat itse puoliksi jumalia tai ainakin seurustelivat jumalien kanssa. (Virtapohja, 1995, 42).

Kolmas esimerkki myyttisen sankarin ja ihmishahmoisen modernin urheilusankarin yhteydestä on argentiinalaisen jalkapallotähden Diego Maradonan elämästä. Helsingin sanomat kirjoittaa (18.10.1997) Maradonasta näin: Napolilaiset tekivät Maradonalle saman kuin argentiinalaiset aiemmin: kottivat hänet jumalaksi. Maradona pelasi kuin enkeli, hänen taidoilleen ei

ollut mitään maallista vertauskohtaa. Ja samoin kuin jumala, Maradona toi lohtua ja iloa arjen harmauteen. Maradonan elämän muutti tragediaksi se, että jo nuorena hän uskoi olevansa Jumalan valittu. Jumalalle kaikki on sallittua. Maradona lintsasi harjoituksista ja otteluista, huijasi kentällä, hurjasteli yöelämässä, piristi itseään kielletyillä aineilla, sekaantui mafiaan ja käytti huumeita.

Kuluvalla vuosisadalla me olemme itse luoneet omat myyttimme. Esimerkiksi suositut sarjakuvahahmot, kuten Teräsmies ja Ihmenainen, vastaavat useinkin antiikin kreikkalaisia sankareita. Itse asiassa Ihmenainen syntyi kreikkalaisen Dianan, Hippolyten tyttären ja amatsonien kuningattaren myytistä. (Bellingham, 1992). Sankarit ovat seikkailleet historian suurista kertomuksista yhä pienempiin, toisiaan monistaviin kertomuksiin; he ovat matkanneet myyteistä mediaan. Antiikin jumalten ja kalevalaisten sankareiden tilalle ovat nousseet populaarikulttuurin ja tajuntateollisuuden tuottamat nuorekkaat muoti-idolit. (Näre, 1992, 12).

4.2 Kohti modernia urheilusankaria

"Nykyajan urheilua harrastetaan urheiluna, ei metsästyksen, uskonnon tai sodankäyntitaidon osana. Jotta urheilu itsellisenä on voinut syntyä, on yhteiskunnan jo oltava pitkälle järjestäytynyt monivivahteinen kulttuuriyhteiskunta. Nykyaikaisella liikuntakulttuurilla onkin hyvin nuori tausta, jonka perustekijät ovat valistusfilosofia 1700-luvun lopulta ja teollistumisen käänteentekevä historiallinen prosessi 1800-luvulla. Nykyaikainen tekniikka ja tiedonvälitys ovat lopulta muovanneet urheilulajit tarkoituksenmukaisiin muotoihinsa. Urheilun nykyhetkelle on leimallisinta sen valtava maailmanlaajuinen markkina- ja viihdearvo, jonka tiedonvälityksen nopea kehittyminen on luonut. Kansainvälinen huippu-urheilu alkaa olla koko maailman yhteistä intressiä kansainvälisine lajeineen ja tähtineen." (Teider, Nieminen, 1983, 5).

Nykyään näyttää olevan enemmän urheilusankareita kuin ennen johtuen sekä miesten että naisten lisääntyneestä kiinnostuksesta urheilua kohtaan ja myös lajien, joukkueiden, ja urheilijoiden kasvaneesta määrästä. Myös lehdistö osoittaa suurempaa kiinnostusta urheilulajeja ja urheilijoita kohtaan kuin aikaisemmin. (Craemer, 1981).

5 MODERNI URHEILUSANKARI

Julkinen suhtautuminen urheilun kansallissankareihin on muuttunut. "Nykyajan huippu-urheilijoista on tullut kaupallisia "tuotepaketteja", julkiksia, heidän kaikkia puoliaan on alettu myydä. Huomattava nykyvuosien kirjoittamisen kohde on ollut esimerkiksi Matti Nykäsen suhteen paitsi mäkihyppy, myös naiset ja alkoholi. Tämän kaltainen kaupallinen kehitys on luonut myös tuntemattomia olympiasankareita, kuten on soutaja Pertti Karppinen, joka huolimatta kolmesta kultamitalistaan on jäänyt vähälle huomiolle. Hänen persoonansa ei ole myynyt julkisuudessa samoin kuin esimerkiksi Nykäsen, Lasse Virenin ja varsinkin jonkun Keke Rosbergin. Karppinen ei ole suostunut tekemään niitä tekoja, joilla julkisuutta luodaan, kuten ryyppäämään julkisesti tai puhumaan eri asioista suureen ääneen." (Reinikainen, 1992).

Kun urheilija saavuttaa voiton suurkilpailuissa, hän nousee potentiaalisesti sankariksi. Urheilusankaruus ei synny vain siitä, että urheilijasta kerrotaan televisiossa tai radiossa tai hän saa kuvansa lehteen. Kun urheilija saavuttaa voiton kertovat tiedotusvälineet heistä ja heidän suorituksistaan. Mutta sankariksi kohoaa vain sellainen urheilija, jonka tekoon tai suoritukseen liittyy sankarimyyttiä sopivasti muokkaava dramaattinen kertomus tai tarina. Amerikkalaiset yleisurheilijat ovat tässä suhteessa mainioita. Haastatteluhuoneesta heidän täytyy rientää soittamaan kuolemaa tekeväälle äidille ilosanomaa, tai he ovat itse selvinneet vaarallisesta autokolarista vain vähän ennen arvokisoja. Yhtä kaikki, kyse on siitä, että pelkkä voitto ei säväytä toimittajia tai katsojia, voitolle pitää saada historia, voittoon pitää liittyä draamaa, jotta toimittaja ja yleisö osaavat innostua asiasta. (Virtapohja, 1995, 45-46).

Viestimissä entistä enemmän julkisuutta saa nykyään sankarien lisäksi myös "konnat". Hyvät uutiset eivät tunnu olevan uutisia laisinkaan, ja

niinpä hyvin myyvät doping- ja onnettomuusutiset ovatkin usein esillä. Lisäksi monien lajien suosio tuntuu perustuvan vaaran läsnäoloon: moottoriurheilu, vuorikiipeily, jääkiekko. (Itkonen, 1998).

Urheilun asema kansallisen nousun välineenä, itseisarvona ja vakavana asiana on muuttunut. Urheilijasta on tullut kansallisen lähettilään sijasta lähinnä ammattilainen viihdetaitelija. Urheilijan palvontaan on liittynyt ylivoimaa, kansallisen tai kansainvälisen, ihailu, eräänlaisen supermiehen hahmon hakeminen. Ehkäpä tunnetuin suomalainen urheilusankari on kirjailija Juhani Peltosen luoma hahmo "Elmo". (Reinikainen, 1992, 24).

Myöskin naisten asema on muuttunut nykyajan urheilussa. Vuosisadan alun olympiaurheilusta naiset olivat lähes kokonaan poissa, mutta nykyään heillä on edustajia lähes kaikissa samoissa lajeissa kuin miehilläkin. Esimerkiksi Nagonon olympialaisissa (1998) naiset kisaavat olympiakullasta ensi kertaa myös jääkiekossa. Ennen naisten menestystä ei osattu arvostaa, mutta nykyään naiset saavat paljon huomiota tiedotusvälineissä, varsinkin jos miehet eivät menesty. Naisten lisääntynyt osanotto urheiluun on entisestään kasvattanut urheilijoiden roolia viihdetaitelijoina. Vähäpukeiset ja hyvin treenatut naisurheilijat kiinnostavat nykyään myös miehiä. Tämä on johtanut siihen, että Reinikaisen mielestä tulevaisuudessa ei olisi tärkeää pelkästään "altius, citius, fortius", vaan myös "sexus" ja se kuinka kauniisti. Urheilun uuden esteettisyyden ratkaiseva tekijä on television yhä korostuva asema urheiluviihteen tuottajana. (Reinikainen, 1995, 28).

6 SANKARUUDEN JA URHEILUN VARJOPUOLIA

Vaikka urheilu parhaimmillaan tarjoaa elämyksiä ja terveellisen elämän mallia, on sen varjopuoli tullut monelle urheilijalle tutuksi. Urheilun raadollisuus piilee siinä, että samat sentit ja sekunnit jotka auttavat jonkun toisen voittoon, voivat estää jotain toista nousemasta todelliseen urheilusankaruuteen. Esimerkkinä Juha Miedon katkeran makuinen hopeamitali Lake Placidissä ja aivan tuore Salibandyn loppuottelu 1998, jossa sentit tällä kertaa suosivat Vuosaaren Viikinkejä. Ero urheilusankarin ja marttyyrin välillä voi olla todella pieni.

Seagrave (1993) väittää urheilun sankarikultin olevan kulttuurillisesti taantumuksellinen ja pahimmillaan infantilisoivan niitä, jotka joutuvat sen johdettavaksi. Urheilun luoma sosiaalinen, moraalinen ja emotionaalinen maailmankuva on Seagraven mukaan naivin yksinkertainen, kehittymätön ja kypsymätön. Tässä sosialisatioprosessissa joukkotiedotusvälineillä on keskeinen rooli sillä niiden tarjoama runsas urheilija-aineisto mahdollistaa helpon samaistumisen idolin kanssa. Idolin valintaa tai häneen samaistumista helpottaa toisaalta se, että urheilun arvomaailma heijastaa vallitsevan kulttuurin ja yhteiskunnan arvomaailmaa.

Henricks puolestaan väittää nuorena saavutetun menestyksen häiritsevän henkilön myöhempää kehitystä. Nuorena menestystä saavuttanut henkilö on taipuvainen elämään elämänsä muistojensa varassa ja normaali elämä tuntuu mitättömältä. Tällaisille henkilöille menestyksestä voi tulla traumaattinen kokemus. (Henricks 1988, 133).

Seagrave (1993) kuvaa artikkelissaan John Updiken (1960, 1971), Irwin Shawn (1985) ja Jason Millerin (1972) kirjallisuutta, jossa päähenkilöt pelkäävät arkielämää ja nuoruuden urheilusuorituksista on muodostunut heille pakkomielle. Kirjojen päähenkilöt kokevat todellista sankaruutta

vain urheilussa ja kaikki muu on heille toissijaista. Heistä ei koskaan kasva vastuullisia aikuisia ja vain ollessaan yhdessä vanhojen urheilukavereidensa kanssa voivat he kokea tyydytystä.

Henricks (1988) huomauttaa, ettei urheilu juurikaan eroa pelien ja leikkien maailmasta. Yksinkertaisuudessaan se tarjoaa ihmisille mahdollisuuden paeta normaalia elämää lapsuuden maailmaan ja aiheuttavan siten pahimmillaan sosiaalista taantumusta. Moraalista taantumista kuvaa hyvin 1983 Ranskan avointen tennismestaruuden voittaneen Yannick Noahin kommentti: "Elämme täysin epätodellisessa maailmassa. Olen kolmekymmentä vuotta vanha kun lopetan ja silloin minun täytyy tehdä ensimmäinen itsenäinen päätös miehenä. Tähän mennessä kaikki asiat on hoidettu puolestani. On toisaalta kivaa olla kolmekymppinen lapsi, mutta toisaalta se on myös hyvin pelottavaa." (Feinstein, 1991, 232).

Janet Harris (1994) pohdiskelee kirjassaan sankaruutta ja sen esiintymistä Amerikassa. Hän toteaa, että olennaista ei ole se onko sankareita olemassa, vaan estääkö pyrkimys urheilusankaruuteen todella tärkeiden ominaisuuksien kehittymisen ihmisessä? Esimerkkinä hän käyttää entistä amerikkalaista jalkapallosankaria O.J Simpsonia, joka oli vain jalkapallosankari eikä kehittynyt ihmisenä "koko kansan sankariksi".

Sankaruuden varjopuolta kuvaa hyvin filosofi ja kulttuurintutkija Erik Ahlmanin sankarikuva. Ahlman sanoo, että kun ihminen koettaa kaikin tavoin käytännössä toteuttaa ihanteensa, hän joutuu lopulta sen tyrannisoimaksi, ihanteensa takaa-ajamaksi. Esimerkiksi äärimmäinen säästäväisyys johtaa saituruuteen ja hyvin pitkälle viety järjestyksen ja puhtauden tavoittelu ihannekuvaan maailmasta, jossa mikään asia ei ole, eikä saa olla vinossa. Saiturille penninkin menetys ja viimeksi mainitulle vähäinen epäjärjestys ovat tästä syystä ankaria kärsimysten aiheita. Pienikin särö ideaalikuvasa saa tällaisen "kaikki tai ei mitään" ihmisen tuntemaan, että peli on kokonaan menetetty. (Ahlman 1976).

Huippu-urheilijan elämä on täydellisyyden tavoittelua, jos mikään. Vaarana on silloin se, että urheilija joutuu ihanteensa takaa-ajamaksi ja lopulta sen vangiksi. Sen tunnusmerkkejä ovat, oman minuuden särkyminen ja menettäminen sekä viime kädessä elämän totaliteetin hallinnan kadottaminen, joka sitten johtaa kriiseihin jossakin elämänvaiheessa, usein urheilu-uran päättymisen jälkeen. (Vuolle, 1993, 3).

Identiteetin menettämisen tai "korvikeidentiteetin" rakentamisen yksi piirre on inhimillisten toimintojen koneellistuminen. Elämäntapa, jossa sentit ja sekunnit tai juostut ja hiihdetyt kilometrit muodostuvat tärkeimmiksi yksilön tai yhteisön arvostuksen osoittimiksi, johtaa elämänasenteeseen, jota voidaan kutsua mekanisoituneeksi ihmiskäsitykseksi. Vaikka tällaisia persoonaltaan kaventuneen ja rajoittuneen ihmiskuvan edustajia tapaa esim. fanaattisten kuntoilijoiden joukossa, selvimmin nämä tunnusmerkit näkyvät nykyaikaisen urheilun huipulla. Silloin, kun urheilijat alkavat käyttää kehoaan välineenä, jota urheilumenestyksen saavuttamiseksi ollaan valmiita stimuloimaan keinotekoisesti, kun valmentajat, urheilujohtajat ja lääkärit käsittelevät urheilijaa vain fyysisiä tarpeita omaavana yksilönä ja kun tutkijoille urheilijat ovat pelkästään mielenkiintoisia erilaisiin mittalaitteisiin kytettyjä koehenkilöitä, joiden suorituskyvyn ylärajoista ollaan kiinnostuneita, mekanisoitumisen tunnusmerkit on täytetty.

Huippu-urheilun mekanisoitumisesta tulkitsee Vuolle filosofi Hobermannia näin: "huippu-urheilusta on tullut ihmistä koskevan insinööritaidon koe-kenttä ja huippu-urheilijasta tämän teknologian ideaali". Samaan "teknologistuneiden kehojen" kategoriaan hän sisällyttää myös kehonrakentajat, astronautit ja ne fyysiset superihmiset, joita tapaamme elokuvien ja tv-sarjojen erilaisissa "ramborooleissa". (Vuolle, 1995, 3-4).

7 SANKARIPALVONTA

Sankaripalvonta tarjoaa nykyihmiselle yhden harvoista keinoista kokeilla ja ylittää inhimillisiä rajojaan. Urheilijaidoleita pidetään monesti eräänlaisina yli-ihmisinä. Seuratessaan ihailemansa urheilijan huippusuorituksia katsoja eläytyy ja osallistuu näihin suorituksiin empaattisesti. Tunteenomaisen eläytymisensä kautta katsoja kokee, että hän itsekin ylittää tavalliset inhimilliset suorituskyvyn rajat, ja näin hän tuntee jakavansa ”sankaruuden” idolinsa kanssa. (Lewis, 1985, 47-54).

Penkkiurheilu ja yleensä sankaripalvonta - urheilijat, filmitähdet, pop-laulajat, missit, sarjakuvasankarit, - ilmentävät menestyskorosteisen yhteiskunnan arvostuksia. Harvat kuitenkin onnistuvat ankarassa menestymisen kilvassa; kaikista ei voi tulla olympiavoittajia muuten kuin - kuvitelmissa, päiväunissa ja katsomossa voittajia myötäelämällä. Huippu-urheilun arvostuksen ja sen menestyksen jakajia on kaikkialla: yleisössä, urheilujärjestöissä ja niiden ”äänenkannattajissa”. Suuri kilpailumenestys on yhteisomistusta. (Heinilä, 1970, 180).

Sankaripalvonnassa Klapp (1969) erottaa kolme käyttäytymisen kategori-aa. Reinforcement (vahvistaminen) perustuu siihen, että sankari ilmentää ja vahvistaa sosiaalisesti hyväksyttyä käyttäytymistä. Seductionismissa (houkuttelu) sankari pitäytyy yhteisön rajojen sisällä, mutta houkuttelee rikkomaan sääntöjä kuten esimerkiksi jalkapalloilija Maradona. Trancendenttisesti (omaa etevämmyyttä korostavasti) käyttäytyvä urheilija asettautuu sosiaalisen rakenteiden ulkopuolelle ja luo oman identiteettinsä ja käyttäytymisnormistonsa. Nyrkkeilijä Mike Tyson on esimerkki tällaisesta urheilusankarista.

Virtapohjan (1995) käsityksen mukaan sankaripalvonta tapahtuu tiedotusvälineiden kautta. Hän jakaa ihmiset jotka seuraavat tiedotusvälineistä urheilua kolmeen ryhmään A, B ja C. A-ryhmä on kooltaan pieni, vain

muutaman ihmisen ryhmä, joka muodostuu siitä kohteesta, esimerkiksi Suomen jääkiekkomaajoukkueesta, josta media kertoo. Vaikka jääkiekkomaajoukkueen pelaajat ovat kohteena, he ovat toisaalta myös median kulluttajia. Toimittajilla ei ole tietoa kaikista tausta-asioista, jotka vaikuttavat esimerkiksi pelaajien vireyteen. Sisäpiiri tuntee seurausten syyt, heidän ei tarvitse etsiä niitä tiedotusvälineistä. Silti heillä voi olla vaikkapa narsistisia syitä tiedotusvälineiden seuraamiseen: "Miltä minä siinä tilanteessa näytin?"

Penkkiurheilijat, jotka käyvät otteluissa, ja seuraavat tiedotusvälineitä, muodostavat B-ryhmän. Tämän ryhmän ihmisillä on kontakti kohteeseen, sankariin, muutenkin kuin median välityksellä. Seurattuaan ottelun katsomosta moni penkkiurheilija kiirehtii kotiin katsomaan Urheiluruutua. On mielenkiintoista verrata omaa tuoretta kokemusta ja mielikuvaa tiedotusvälineen luomaan kuvaan.

Useimmat ihmiset seuraavat urheilua käytännössä vain tiedotusvälineiden kautta. Tätä ryhmää kutsutaan C-ryhmäksi. Tähän ryhmään kuuluvat voivat olla vaikkapa lehtien satunnaisia vilkaisijoita tai järjestelmällisesti lähes kaikkea tiedotusvälineiden tarjoamaa urheilua seuraavia kotiasiantuntijoita.

Sankaruus on yksi tekijä, voima, joka saa C-ryhmään kuuluvan ihmisen siirtymään B-ryhmään. Kun jääkiekon maailmanmestarit palasivat Tukholmasta Helsinkiin, oli kiekkoilijoita vastassa satatuhatta ihmistä, jotka halusivat omin silmin nähdä sankarinsa. Heille ei riittänyt tiedotusvälineiden antama kuva, vaan he halusivat itse kokea olevansa samassa paikassa sankareiden kanssa.

Fanikulttuuri on nimenomaan A- ja B-ryhmän välistä vuorovaikutusta joko suoraan tai median välityksellä. Esimerkiksi nimikirjoituksen pyytäminen on tilanne, jossa idolista saadaan konkreettinen, elävä kokemus. Nimikirjoitus on henkilökohtainen muisto. Se pieni hetki, jonka aikana fani saa nauttia idolinsa läsnäolosta tämän kirjoittaessa nimikirjoitusta, tuo aivan

erityisen merkityksen sille tiedonvälitykselle, joka tuota tiettyä idolia, sankaria, koskee.

Sankarinpalvontaa ei voi rajata edes kansallisuuteen. Esimerkiksi elokuvan sankarit ovat yleensä amerikkalaisia, myös Suomessa. Formula 1-kuljettajia on vain muutamasta maasta, mutta lajin suosio on silti maailmanlaajuinen. Suurimmilla jalkapalloklubeilla on faniklubeja eri maissa. Sankaruus toimii idolin kautta yli rajojen. Mutta hurmahenkinen sankarinpalvonta saa voimansa kansallistunteesta. (Virtapohja, 1995, 39).

Tuorein näyttö sankarinpalvonnan ja kansallistunteen yhteydestä on Tshekin jääkiekkomaajoukkueen saavuttama olympiakulta Naganosta. Prahassa n. 150 000 ihmistä juhli raivokkaasti Tshekin historian ensimmäistä olympialaista kultamitalia.

8 URHEILU JA SANKARUUS SUOMALAISILLE

Suomalaisen huippu-urheilun perinteet ulottuvat runsaan sadan vuoden taakse. Kansallisella tasolla 1800-luvun jälkipuoliskolla alkanut kilpailutoiminta johti nopeasti kansainväliseen menestykseen. Hiihtäjät, pikaluistelijat, painijat ja juoksijat osoittivat taiteilijoiden ohella suomalaisen kansakunnan elinvoimaa. Tukholman olympiakisoissa Hannes Kolehmainen juoksi Suomen maailmankartalle, ja Paavo Nurmesta tuli koko maailman ihailema "Lentävä suomalainen". Helsingin vuoden 1952 olympiakisat, "viimeiset oikeat olympiakisat", huipensivat urheilun tehtävän kansakunnan hengen ylläpitäjänä. Kansainvälisen kilpailun kiristyessä suomalaiset ovat joutuneet luopumaan asemastaan yhtenä urheilun suurvalloista, mutta suomalainen urheiluinnostus on jatkuvasti kyennyt nostamaan esiin uusia mestareita niin vanhoihin paraatilajeihin kuin uusiin urheilumuotoihin. Lasse Virenin ohella kirkkaimpina tähtinä ovat loistaneet suomalaiset autourheilijat, mäkikotkat ja keihäsmiehet. Huippu-urheilu on ennen kaikkea yksilöiden suorituksia, mutta samalla se on myös massaurheilua. Suuret kilpailut vetävät puoleensa lähes koko kansan huomion, ja suomalaisten urheilijoiden saavuttamat voitot koetaan Suomen voitoksi. Huippu-urheilijat nousevat hetkessä kansallisiksi merkkihenkilöiksi ja ohjaavat nuorisoa urheilun pariin. Kansainvälistyvässä maailmassa urheilu on edelleen yksi vankimpia kulttuurin peruskiviä - niin hyvässä kuin pahassakin. (Siukonen & Tiitta 1992, 5).

Suomessa urheilun kansallissankarien aika alkoi olympiakisojen myötä. Kansallismielisyys, pyrkimys päästä maailmankartalle ja maanpuolustuksellisuus olivat ennen toista maailmansotaa Suomen huippu-urheilulle ominaisia piirteitä. (Häyrinen-Laine, 1989).

Koska urheilu on ollut kansallisen nousun väline, itseisarvo ja vakava asia, josta seuraa vain hyvää on siitä ollut lupa puhua vain hyvää (Heinilä 1974,

16). Urheilun ja sankareiden asema on ollut Suomessa niin vahva, että siitä kriittisesti kirjoittamista tai puhumista pidetään lähes epäsanmaallisena tekona. Kun tarkastellaan tästä näkökulmasta Suomentietotoimiston julkaisemaa uutista hiihtäjä Jari Räsäsen mahdollisesta sekaantumista doping-sotkuihin, voidaan sitä pitää todellisena uutispommina.

Se, että urheilu on suomalaisessa yhteiskunnassa vahvasti ankkuroitunut kansalliseen kulttuuriimme ja sitä ilmentävään elämäntapaamme, luo urheilusankaruudelle status quon, vakaan yhteiskunnallisen aseman. Pauli Vuolle selvitti Montrealin olympiakisojen aikana vuonna 1976 jyväskyläläisen aikuisväestön ja koulupoikien arvostuksia huippu-urheilua kohtaan. Tuolloin noin 90 % miehistä ja 80 % naisista arvosti huippu-urheilun erittäin tai kohtalaisen korkealle. Urheilija oli taas koulupoikien ylivoimainen suosikkihenkilö. (Vuolle, 1993, 4-5).

Vain kansallisen perusarvojen totaalinen murtuminen esim. vallankumouksen kautta voi aiheuttaa sen, että näistä arvoista elinvoimansa saava urheilusankarien palvonta voi menettää merkityksensä ja muuttua jopa antisankaruudeksi. Tästä on ajankohtaista näyttöä entisessä DDR:ssä, jossa sosialistisen järjestelmän näkyvimmit lipunkantajat, urheilusankarit ovat joutuneet voimakkaan arvostelun, jopa halveksunnan kohteeksi yhteiskuntajärjestelmän ja sen perusarvojen romahdettua. Meillä taas urheilumme vahva kansallinen asema selittää sen, että esim. urheilusankarista yhä selvemmin viihdemaailman julkkikseksi siirtyneen Matti Nykäsen henkilökohtaiset, monien mielestä urheilijalle sopimattomat elämäntavat eivät kuitenkaan himmennä sitä sädekehää, jonka hän aikakautensa urheilusankarina on saavuttanut. (Vuolle 1993, 5).

Urheilusankarin asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa kuvaa myös Arto Tiihonen (1996), jonka mukaan laman aikana harvat ilahduttavat asiat ovat tulleet urheilunparista Teemu Selänteen, Jari Litmasen, rallikuskien ja formulatähtien myötä.

9 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA AINEISTOT

9.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoitus on tutkia miten tämän hetken lukiolaiset näkevät urheilusankarin? Miten lukiolaiset kuvaavat urheilusankariaan? Mitä ominaisuuksia he odottavat urheilusankariltaan? Minkälaisia sankarityyppejä he nimeävät ja miten lukiolaisten tyttöjen ja poikien käsitykset eroavat toisistaan?

9.2 Aineiston keruu

Aineisto kerättiin kahdessa osassa. Ensimmäinen osio kerättiin tammikuun lopun ja helmikuun lopun välisenä aikana vuonna 1998 Jyväskylän Voionmaan urheilulukiosta. 13 tyttöä ja 15 poikaa lukion eri luokka-asteilta laativat kirjoitelman aiheesta Urheilusankarini. Tutkimukseen osallistuneista suurin osa oli urheilun harrastajia, mutta joukkoon mahtui myös muutama penkkiurheilija. Aineisto kirjoitettiin koulussa äidinkielen tunnilla. Äidinkielen opettaja ei johdatellut oppilaita millään tavalla, vaan käsite oli oppilaiden oman harkinnan varassa. Kirjoitelmia ei arvosteltu, eikä pituutta millään tavalla rajoitettu. Jos kirjoitelma ei valmistunut koulussa oppilailla oli mahdollisuus täydentää se valmiiksi omalla ajalla. Kirjoitelmien pituudet vaihtelivat puolesta sivusta kahteen sivuun tekstiä. Kirjoitelmien laatimisen aikaan oli käynnissä Naganon olympiakisat, sopiva ajankohta urheilusankareiden pohdinnalle.

Aineiston keruun toinen osio tapahtui pääsiäisen jälkeen 1998. Koulu, jossa tutkimus tehtiin oli Jyväskylän Normaalilyseo. Tällä kertaa tutkimukseen osallistui 16 poikaa ja 25 tyttöä. Tutkimuksen aihe ja menetelmät olivat samat kuin ensimmäisellä kerralla. Molempien koulujen yhteenlaskettu ai-

neisto koostui 31:n pojan ja 38:n tytön henkilökohtaisesta mielipiteestä ja työ kattoi noin 90 A4- kokoista liuskaa.

9.3 Menetelmät

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivista. Kvalitatiiviselle tutkimukselle luonteenomaista ovat seuraavat asiat: aineisto edustaa tutkimuskohteen olennaisia piirteitä. Aineiston kerääminen, käsittely ja analyysi kietoutuvat tiiviisti yhteen. Analyysin tavat ovat vahvasti aineistosidonnaisia. Aineisto saattaa kylläntyä: uudet tapaukset eivät enää tuo uusia piirteitä. Analyysin arvioinnissa on lukijan mahdollista seurata tutkijan päättelyä. Luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus on teoriaa kehittävä. (Uusitalo, 1995, 79-81).

Oma menetelmäni aineistoa analysoitaessa on lähilukuun perustuva malli, joka saa vaikutteita kulttuurin jäsennyksiin ja juonellisuuteen perustuvasta analysointitavasta.

Kulttuuristen jäsenysten tutkiminen on yksi tapa analysoida sitä, miten henkilö tai analysoitava teksti kertoo tarinaansa. Kulttuuristen jäsenysten analyysissä on kyse siitä, että eritellään millaisia erontekoja ja luokituksia teksti sisältää eli miten se jäsentää maailmaa. Kulttuuristen jäsenysten teorioista käytin lähinnä semiotiikkaa ja emic-tyyppistä erottelujärjestelmää. Semioottisessa teoriassa kiinnitetään huomio siihen, miten tarina kerrotaan ja lähdetään siitä, että kieli on täynnä erilaisia erontekoja ja näiden keskinäisiä artikulaatioita. Emic-tyyppinen erottelujärjestelmä pohjautuu siihen, että ei tutkita aineistoa tutkijan omien luokitusten pohjalta, vaan tutkitaan teksteissä itsessään olevia luokitteluja. (Alasuutari, 1995).

Tekstejä lukiessani käytin vaikutteita myös juonellisuudesta ja siellä sivusin narratologiaa. Juonellisuus nimensä mukaisesti olettaa jokaisen tarinan sisältävän juonen ja narratologia lähtee siitä, että tarina on aina kokonainen kertomus, jonka kirjoittaja perustelee. (Alasuutari, 1995).

Lähiluvulla tarkoitan tekstin analysointitapaa, jossa saadakseni käsityksen teksteistä, luen ne läpi moneen kertaan analysoidakseni niiden rakennetta. Yksiselitteisen luokittelun ja tulkinnan varmistamiseksi tulkitsin johtolankoja ja havaintoja ja yhdistelin niitä sopivasti.

Yhdistelyn jälkeen löysin muutaman pääsuuntauksen, joilla tulkitsin tekstit. Urheilusankarin merkitystä lapsuudessaan korostaneet kirjoittivat sankaristaan esimerkiksi tähän tyyliin: "Urheiluidolit kuuluvat ihmisten lapsuuteen. Idoleiden vaikutus on yllättävän suuri. He antavat esimerkkejä pukeutumisessa, harjoittelussa ja kaikessa arkipäivän elämässä. Tärkeimpänä ominaisuutena he kuitenkin levittävät käytösmalleja ja rehtiä pelihenkeä." Tähän tyyliin kirjoittaneet kokivat urheilusankareiden olevan myös merkittäviä vaikuttajia urheilun aloittamisessa.

Toinen tapa jolla analysoin tekstejä oli tutkia miten lukiolaiset kirjoittivat urheilusankarinsa ominaisuuksista? Tässä erään tytön näkemys urheilusankarin ominaisuuksista: "Mieliurheilijani on henkilö, joka tekee kovaa työtä menestyäkseen ja nauttii harjoittelusta. Kilpailussa hän antaa kaikkensa eikä jätä mitään sattuman varaan." Urheilusankarin ominaisuuksista kirjoittanut poika muotoili tulkintansa näin: "Minun kohdallani arvostusta saa urheilija, joka kunnioittaa oikeita urheilun periaatteita: rehellistä peliä, toisten suoritusten hyväksymistä, puhdasta peliä ja on vilpittömästi iloinen toistenkin menestyksestä."

Kolmas esiin noussut tapa oli kirjoittaa urheilusankaristaan kuten eräs poika Saku Koivusta: "Sakulla oli vaikeuksia päästä pelaamaan ensimmäisellä liigakaudellaan, mutta jo toisella kaudellaan hän vakuutti kaikki ja nousi TPS:n vakiopelaajaksi. Hänen uransa lähti jyrkkään nousuun kun hänet valittiin vuoden 1993 MM-kisoihin Saksaan." Tämän kertomustyylin tulkitsin korostavan sankarin uraa, saavutuksia ja tarinan olevan eräänlaista henkilökuvaava sankarista.

Neljäs, ja viimeinen pääsuuntaus joka teksteistä lukumenetelmiini pohjautuen nousi esiin, oli kriittinen suhtautuminen urheilusankaruuteen ja kilpaurheiluun. Esimerkkinä erään pojan tulkinta urheilusankaristaan: "Minulla ei ole urheilusankaria, koska sankareita me ollaan kaikki. On turhaa pitää ketään sankarina, sillä on parempi ottaa kaikista omat hyvät puolensa, kuin yhdestä kaikki. Turha henkilöpalvonta on ajan hukkaa."

10 LUKIOLAISTEN KIRJOITELMAT

10.1 Tyttöjen ja poikien kirjoitustavat

Lukiolaisten keskuudessa urheilusankari kuvattiin korkean moraalin omaavaksi henkilöksi, jolla on ollut heihin iso vaikutus joka nuorempana tai yhä tänä päivänä. Urheilusankarin tuli olla hyvä urheilija, käytökseltään esimerkillinen myös julkisuuden ulkopuolella ja menestyksestään huolimatta jalat tukevasti maassa pitävä vaatimaton henkilö.

Osa lukiolaisista suhtautui kuitenkin kriittisesti urheilusankaruuteen. Kriittisesti urheilusankaruuteen suhtautuvat eivät nähneet urheilussa mitään sankaripalvontaan kelpaavaa ja pitivät kilpaurheilua liian saavutuskeskeisenä. Kriittisesti sankaruutta pohtineet moittivat urheilijoita myös ammattiurheilijoiksi, jotka urheilevat vain rahan takia. Kriittisesti urheilusankaruuteen suhtautuneiden joukossa oli enemmän tyttöjä kuin poikia.

Koko aineisto huomioitaessa näyttää urheilu, tämän aineiston perusteella, saavan arvostusta nuorten keskuudessa. Urheilusankareita on paljon ja vaikei pitää koko urheilusta ei sen seuraamiselta voi välttyä, koska urheilu saa paljon huomiota tiedotusvälineissä.

Tytöt kuvasivat urheilusankariaan monivivahteisemmin kuin pojat. Tavat joilla tytöt kirjoittivat urheilusankaristaan vaihtelivat, mutta erottelin muutamien pääsuuntauksen. Suosituin tapa, johon kuului lähes kolmasosa tytöistä, (12) oli pohdiskella urheilua ja sankaruutta kriittisesti. Tällä tavalla kirjoittaneet suhtautuivat kilpaurheiluun negatiivisesti. Itsensä voittaminen ja esimerkiksi vammaisurheilu nähtiin sankarillisena tekona. Pahinta urheilussa oli rahan takia urheileminen ja saavutuksilla leuhkiminen.

Tässä katkelmia kriittisesti urheilusankaruuteen suhtautuneen tytön tarinasta: "Urheilusankarillani ei ole nimeä, tai itse asiassa hänellä on mikä tahansa nimi. Hän on kuka tahansa ei kilpaurheilija. Hän nauttii urheilusta ja harrastaa sitä omaksi ilokseen juuri niin kuin itse haluaa. Hän ei kilpaile eikä tee ennätyksiä, hänellä ei ole sponsoreita eikä hän saa urheilustaan rahaa. Liikkuminen on ihanaa ja ihmiselle välttämätöntä ja luonnollinen keino pysyä kunnossa ja terveenä. Ei siitä pidä tehdä pakkoa. Mielestäni on ihmeellistä, että on olemassa ammattiurheilijoita. Kuinka kenellekään voidaan maksaa palkkaa ihmisen perustarpeesta? Melkein sama kuin jos joku peseytyisi ammatikseen."

Erittäin mielenkiintoinen näkökanta mielestäni. On totta, että liikkuminen on yksi ihmisen perustarpeista vaikka se onkin vapaaehtoista. Syöminen ja juominen on pakollista, mutta niistä ei silti makseta palkkaa. Liikunta ammattina kummastuttaa joitakin ihmisiä, ja kun tiedetään miten paljon siinä nykyään liikkuu rahaa, en sitä yhtään ihmettele.

Tässä toinen katkelma kriittisestä pohdinnasta: "On todella hienoa, kun ihminen jaksaa kuntoilla elämänsä viimeisinäkin vuosina. Rapistuva keho asettaa joitakin rajoituksia, mutta tärkeää onkin itsensä voittaminen. Kuka tahansa pystyy kuntoilemaan nuorena ja vetreänä. Moni kehuukin kaljatuoopin ääressä urheilumenestyksestään. "Jos olisin jatkanut olisin ollut Suomen mestari" - tyyppiset lausahdukset inhottavat minua. Sen sijaan "Voitin viikonloppuna yli 75-vuotiaiden pituushypyn" nostaa pisteitä ainakin minun silmissäni." (tyttö)

Toinen suosittu tapa pohtia urheilusankaria oli kirjoittaa tämän ominaisuuksista. Ominaisuuksista kirjoittaneet jaoin kahteen ryhmään: Urheilusankarin vaikutuksen kieltäneet ja myöntäneet. "Minulla ei ole urheilusankaria, mutta...". Tällä tavalla urheilusankaria kuvanneet tekivät ensin selväksi ettei heillä ole urheilusankaria, mutta kuvailivat millainen hänen tulisi olla ominaisuuksiltaan. Esimerkiksi näin: "Minulla ei ole urheilusankaria. Mutta vaikka minulla ei ole urheilusankaria, tiedän kyllä millainen hän voisi olla.

En pidä urheilijoista jotka valittavat aina epäonnistumisen jälkeen ja keksivät verukkeita siihen, mikseivät menesty. Eli jos minulla olisi urheilusankari, hän ottaisi asiat niin kuin ne tulevat, niin voiton kuin tappionkin. Hänellä olisi rehti asenne julkisuudessa, eikä hän pyrkisi koko ajan lehtien palstoille. Lisäksi hänellä olisi selvät ja korkeat tavoitteet urheilussa, eikä hän käyttäisi vippaskonsteja niiden saavuttamiseksi."

Urheilusankarin vaikutuksen myöntäneet tytöt kirjoittivat sankarinsa ominaisuuksista tähän tyyliin: "Hiihdon todellinen valtias, karpaasien karpaasi Mika Myllylä on ehdoton suosikkiurheilijani. Mika on osannut myös suhtautua oikein julkisuuteen. Hän ei ole päästänyt mediaa häiritsemään elämänsä, mutta ei ole myöskään vetäytynyt piiloon julkisuudelta. Arvostan hänen olemustaan pitää jalat tiukasti maassa. On todella hienoa kuulla näin paljon menestyneen miehen suusta, että: "urheilen vain itseni ja hiihdon takia, en rahaa tai mainetta saavuttaakseni."

Tämä kannanotto kuvaa mielestäni hyvin niitä ominaisuuksia joita tytöt urheilusankariltaan odottavat. Mielenkiintoista on se, että media ja raha nähtiin vaarallisena houkuttimena, ja urheilijaa joka osaa suhtautua näihin asioihin terveellä järjellä arvostettiin.

Ominaisuuksista tytöt kirjoittivat myös näin: "Urheilusankari on minulle urheilija, joka urheilee, koska pitää siitä ja on hyvä siinä. Menestyäkseen hän ei tarvitse kiellettyjä aineita, kuten kasvuhormoneita, eikä hänen myöskään tarvitse ponnistella yli-inhimillisyyden rajoilla saavuttaakseen tavoitteensa. Urheilusankarini on tasapainoinen ihminen, jonka kaikki aika ei kulu pelkästään urheilun kanssa."

Molemmat ominaisuuksista kirjoittaneet ryhmät yhdessä muodostivat lähes kolmanneksen koko aineistosta. Pohdittaessa ominaisuuksista kirjoittaneita on hienoa todeta, että verrattuna esimerkiksi Hobermannin näkemykseen urheilijoiden koneellistumisesta ja "kehojen teknologisoitumisesta", eivät lukion tytöt nähneet sankareina superihmisiä ja "ramboja".

Neljäs pääsuuntaus kirjoittaa urheilusankarista oli kirjoittaa sankareista lapsuuden ja nuoruuden näkökulmasta. Tämän näkökulman valinneet korostivat urheilusankareiden olevan tärkeitä samaistumisen ja oman identiteetin kehittymisen kannalta. Esimerkkinä pari katkelmaa: "Pienenä minun suurin urheiluidolini oli Erja Kuivalainen. Olin silloin alle kolmevuotias, kun hiihdin taloa ympäri. Hyvän suosikin valitsinkin, sillä Erja hiihtää yhä kansallisissa kilpailuissa."

"Isäni on aina ollut suuri yleisurheilufani ja itsekin harrastanut yleisurheilua nuorempana. Jo ensimmäisten elinvuosien aikana hän raahasi minua ympäri suomea eri kisoihin ja tapahtumiin. Luulen, että kiinnostukseni urheiluun ja erityisesti yleisurheiluun juontuukin jo varhaislapsuudestani."

Tyttöjen joukossa oli myös muutama saavutuksia ja menestystä arvostava kirjoittaja kuten oli esimerkiksi ratsastaja Kyra Kyrklundin, naisjääkiekkopelaaja Riikka Niemisen ja olympiavoittaja Mika Myllylän kohdalla. Myllylän valintaa urheilusankariksi saavutusten perusteella puolustaa ajankohta, sillä kirjoitelmat ajoittuivat Naganon olympiakisojen aikaan.

Kyrklundista kirjoitettiin näin: "Itse en ole mitenkään seurannut Kyrklundin uraa, enkä tunne häntä henkilökohtaisesti. "Lempiurheilijani hänestä tekee ne saavutukset, mihin hän on yltänyt." Riikka Niemisestä taas näin: "Riikka Nieminen on palloilun monilahjakuus, ehkä suomalaisen palloilun lahjakain ainakin naisten puolella. Riikka oli huippu jo 15-vuotiaana monessa lajissa ehkä merkittävimmin jääpallossa ja pesäpallossa. Riikan harrastuksiin on kuulunut pesäpallon ja jääpallon lisäksi myös kaukalopallo, jääkiekko ja joskus myös koripallo. Kaikissa näissä lajeissa hän on ollut Suomen paras koripalloa lukuun ottamatta."

Tarinat jotka kirjoitettiin samaa tyyliin kuin kertomus Riikka Niemisestä, kertoivat sankarin saavutuksista ja urasta, mutta luovat myös eräänlaista henkilökulttia sankaria kohtaan. Tällä tavalla sankaristaan kirjoittaneita oli tyttöjen joukossa vain muutama.

Vaikka urheilusankaria pidettiin henkilönä joka ei tee vilppiä eikä siis käytä dopingia, ei varsinaiseen doping spekulaatioon ryhtynyt kukaan tytöistä. Yksi tytöistä valitsi tosin urheilusankarinsa juuri doping epäilyjen takia sellaisen lajin parista jossa siitä ei voi hyötyä. Hän valitsi sankarikseen Veikka Gustaffssonin. "Nykyään, kun useita lajeja varjostaa doping-epäilyt, on vaikea sanoa, ketä urheilijaa todella ihailee ja kunnioittaa. Itse päädyin kuitenkin urheilijaan, jonka lajissa vaaditaan jotain muuta kuin hyviä peiteaineita. Hän on Veikka Gustaffsson, mies jolle vuorikiipeily on eräänlaista elämäntilafilosofian toteuttamista."

Pojat kirjoittivat urheilusankaristaan hieman eri tyyliin kuin tytöt. Suurin ero kertomuksissa oli siinä, että lähes puolet pojista kirjoitti urheilusankaristaan henkilökuvaa. Tämä tarkoittaa sitä, että tämän tyylin valinneet pojat eivät kirjoittaneet urheilusankarinsa ominaisuuksista vaan hänen urastaan, kehityksestään ja saavutuksista. Esimerkiksi Saku Koivusta näin: "Saku Koivu ei ollut nuorempana mikään suuri lahjakkuus, häntä ei esimerkiksi valittu suomen juniorimaajoukkueisiin kuin vasta 18-vuotiaana. Saku puhkesi kukkaan vasta kun hän pääsi TPS:n edustusjoukkueeseen mukaan ja Vladimir Jursinovin kovaan kouluun."

Michael Jordanista puolestaan kirjoitettiin näin: "Minusta yksi parhaista urheilijoista on Michael "air" Jordan. Hän pelaa koripalloa NBA:ssa. Jordan on menestynyt lajissaan todella hyvin. Hänen joukkueensa on Chicago Bulls. Jordanin ponnistusvoima on todella suuri, ja sen kyllä huomaa kun hän pelaa. Hänen tunnetuimmat joukkuetoverit ovat Rodman ja Pippen. Jordan myös mainostaa Nikeä, mistä hän saa vähän ylimääräistä rahaa.

Pojilla toiseksi käytetyin, mutta vähemmän suosittu tapa kirjoittaa sankaristaan oli nuoruusnäkökulma. Tällä tyyllillä kirjoittaneet, aivan kuten tytötkin, totesivat urheilusankareilla olevan merkittävä vaikutus nuorena. Nuorena urheilusankarit nähtiin merkittävänä samaistumisen kohteena ja innostajana urheilussa.

"Pienempänä liikuntaharrastus oli minulle kaikki kaikessa. Päivät kuluivat, etenkin kesäisin, takapihan nurmikolla "MM-jalkapallon" merkeissä tai pesäpalloa lähipuistossa lyöden. Talvisin koulu häiritsi tuntuvasti aamupäiväurheilua, mutta kotiin päästyäni kirmasin pää kolmantena jalkana alakentän kaukalolle, eikä kotiintuloa muutamaan tuntiin ollut odotettavissa. On siis selvää, että joku tämän kipinän on saanut aikaan."

"Muistan sen päivän ikuisesti kun isä vei minut katsomaan Jyväskylän suurajoja. Erityisesti yksi auto jäi mieleen, jonka kuskina oli Markku Alen. Markku toi autoaan semmoisella vauhdilla ja räväkkyydellä, että en ollut koskaan nähnyt mitään niin hurmaavaa. Tuosta päivästä lähtien Alen on ollut mielenkiinnon kohteeni ja samalla idoli."

Kolmas tapa oli pojilla, kuin tyttöilläkin, suhtautua kriittisesti huippu-urheiluun. Tällä tavalla kirjoittaneet eivät arvostaneet voittajia tai sankaripalvontaa, vaan pitivät sankarillisena itsensä voittamista ja loppuun asti yrittämistä. Tässä erään pojan kommentit: "Mitä varten ihmisellä pitäisi olla joku urheilija, jota pitäisi ihannoida. En ole ikinä harrastanut penkkiurheilua enkä kyllä paljon muutakaan urheilua. Minua suorastaan ihmetyttää kuinka niin monet ihmiset jaksavat seurata jotakin, Suomen lätkäjoukkueita, jotka hikiestei yrittävät päästä paremmille sijoille Suomen liigatilanteessa. Minua ihmetyttää kuinka he saavat villittyä koko Suomen kansan ja kaikki huomio keskittyy vain joihinkin turhiin jääkiekkoilijoihin."

Neljäs tapa pojilla oli kirjoittaa urheilusankarin ominaisuuksista. Pojat arvostivat samoja asioita kuin tytötkin. Esimerkiksi näin kirjoitettiin: "Pelkät urheilusaavutukset eivät saa minua ihannoimaan ketään urheilijaa. Hänen toimintansa on oltava niin median kuin urheilun ulkopuolisen elämän osalta kohtuullisen hyvää ennen kuin hän saa minulta todellisen arvostuksen. Ammattilaiskiekkoilijamme ovat osoittaneet sekä urheilullisilla tuloksilla, että muulla toiminnallaan esimerkillisyyttä kunnon urheilijoista ja he kuuluvatkin tästä syystä urheilusankareihini. Arvostusta lisää myös heidän ansio-

kas työnsä, jota he tekevät avustamalla lastenklinikkaa sekä vierailemalla siellä."

Toinen esimerkki ominaisuuksista on hieman erilainen: "Mieliurheilijani on voittaja. Hän on taiturimainen virtuoosi, joka osaa pelata tai urheilla pilkesilmäkulmassaan ja huumorin höystämänä. Hänellä on myös sisua ja tahtoa, vaikka homma ei aina toimisi. Mieliurheilijani ei tarvitse olla puhdas pulmunen, vaan hänellä täytyy olla "munaa", oli hän sitten mies tai nainen."

Edellä mainitut kaksi esimerkkiä edustavat ääripäitä aineistossa. Molemmat kertovat urheilusankarin ominaisuuksista, mutta jälkimmäinen on enemmän omien ennako-odotusteni mukainen. Jälkimmäinen kannanotto on ainutlaatuinen koko aineistoa ajatellen, sillä se antaa olettaa pojan sankarin voivan olla myös nainen.

Pojat kirjoittivat tyttöjä enemmän sankarinsa fyysisistä ominaisuuksista ja taidoista: "Michael Jordanista ilmiömäisen ja loistavan urheilijan tekevät hänen fyysiset ominaisuudet, joidenka takia monet ovat valmiita maksamaan paljon rahaa, jotta pääsisivät katsomaan hänen peliään." Tai tähän tyyliin: "Mielestäni tärkeimpiä ominaisuuksia koripallon pelaajalle ovat kimmoisuus, puolustus ja joukkuepelaaminen." Theoren Fleury'n lyöntilaukaus taas on kuin "käärmeen pistos" ja lentopalloilija Janne Räsänen isku-lyönti on "lähes mahdoton pitää kentällä".

Muita ominaisuuksia joita pojat korostivat urheilusankarista puhuttaessa olivat: "Osaa jakaa kiitosta menestyksestä, nauttii urheilusta, kova työn teko, nöyryys, oikea asenne, ei urheilla vain rahan takia ja se, että osaa rentoutua."

Jääkiekkoilijan tai koripalloilijan oli urheilusankarikategoriaan nostanut yli puolet pojista. Jääkiekkoilijoiden ja koripalloilijoiden saamaa arvostusta pohdittaessa täytyy todeta tulokseen vaikuttaneen se, että kirjoittajien joukossa oli paljon aktiivi jääkiekkoilijoita ja koripalloilijoita. Jääkiekkoilijan

urheilusankarikseen valitsi myös lukiolaiset jotka eivät itse harrasta jääkiekkoa, joten ilmeisesti lajin saama julkisuus ja Suomen menestys vaikuttaa tällä hetkellä positiivisesti.

10.2 Tyttöjen ja poikien sankarityyppejä

Mietittäessä tyttöjen ja poikien käsityksiä urheilusankareista on sankarityyppi selkeän yksiselitteinen. Urheilusankari on korkean moraalin omaava henkilö, joka kuvataan liki täydelliseksi ihmiseksi. Poikien urheilusankarit, oikeastaan kahta laskematta, voidaan sijoittaa Klappin (1969) sankarinpalvonnan kategorioissa luokkaan reinforcement (vahvistaminen). Tähän luokkaan kuulumisen perustuu siihen, että sankari ilmentää ja vahvistaa sosiaalisesti hyväksytyä käyttäytymistä kuten esimerkiksi Jani Sievinen. Tyttöillä myöskin kahta poikkeusta lukuunottamatta kaikki kuvatut urheilusankarit voidaan sijoittaa tähän luokkaan. Poikien ja tyttöjen kaksi tyyppiä jotka eivät tähän luokkaan kuulu voidaan sijoittaa luokkaan seductionismi (houkuttelu). Tähän luokkaan kuuluva sankari pitäytyy yhteisön rajojen sisällä, mutta houkuttelee rikkomaan sääntöjä kuten esimerkiksi jalkapalloilija Diego Maradona.

Tyttöjen joukossa urheilusankari jätettiin nimeämättä 14:ssä kirjoituksessa ja useammin kuin kerran mainittiin: Marjo Matikainen, Kyra Kyrklund, Mika Myllylä, Stefania Belmondo, Jarmo Mylly, Jari Isometsä ja Riikka Nieminen. Urheilulajeja joita mainittiin olivat: hiihto, ratsastus, lumilautailu, jääkiekko, jalkapallo, yleisurheilu, vammaisurheilu, vuorikiipeily, mäkihypy, taitoluistelu, telinevoimistelu, tanssi ja autourheilu.

Poikien joukossa urheilusankari jätettiin nimeämättä seitsemän kertaa, ja useammin kuin kerran mainittiin: Saku Koivu, Teemu Selänne, Jari Kurri, Theoren Fleury, Wayne Gretzky, Samppa Lajunen, Mika Myllylä, Michael Jordan. Lajeja joita mainittiin oli: jääkiekko, koripallo, yhdistetty, hiihto, lentopallo, ralliautoilu, telinevoimistelu ja jalkapallo.

Historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna ovat sekä poikien että tyttöjen sankarityypit lähihistoriaan kuuluvia. Suurin osa on joko aktiivi urheilijoita tai lähiaikoina uransa lopettaneita. Koko aineiston vanhin urheilusankari on vuonna 1934 syntynyt taitoluistelija Claudia Andersson. Ihmishahmoisia sankareita oli yli 2/3 koko aineistosta. Loput vajaa 1/3 oli nimeämättä jätettyjä mielikuvitusahmoja, jotka saattavat saada minkäläisen hahmon tahansa.

Lukiolaisten urheilusankarit saivat myös jonkin verran myyttisiä sankarin piirteitä. Esimerkiksi Michael Jordan nähtiin sellaisena: "Jordanista puhutaan, että hän on rehti kilpakumppani ja puhdas harjoittelun tulos. Media on luonut hänelle sankarillisen imagon, mutta en voi luultavasti koskaan tietää onko hän todella sellainen. Tyydyn saamiini tietoihin ja kannustan Jordania menestykseen."

Pop-tähti Michael Jackson nähtiin myös myyttisenä hahmona: "En arvosta häntä todellakaan hänen laulutaitojensa takia, vaan nimenomaan uskomattoman persoonallisen ja hienon tanssitaidon takia. Enkä voi sanoa, että ihailisin sitä kuvaa minkä media on hänestä antanut, vaikken uskokaan, että hän todellisuudessa on sellainen."

Ayrton Sennaan liitettiin myös myyttisiä piirteitä: "Hän oli minusta hauskan näköinen ja päätyi vielä seurustelemaan erään suosikkijulkkikseni kanssa. Hänen onnettomuutensa oli minulle suuri järkytys. Hänellä taisi olla lapsi ja vaimo, mutta en ole varma. En tiennyt hänestä kovin paljon, mutta hänen kuolemansa teki hänestä legendan ainakin minulle."

Myyttiseksi edellä mainitut henkilöt tekee se "mystisyyden verho", joka suojaa heitä ja tekee heistä etäisiä ja koskemattomia. He ovat tavallaan mielikuvituksen tuotetta, koska heistä kuullaan ainoastaan median kautta, mutta toisaalta myös eläviä olentoja joiden tiedetään olevan "jossain".

Pohdiskeltaessa koululaisten kirjoituksia Harrisin (1994) mallin mukaan, jossa sankarit jaetaan tuttuihin, lähipiiriin tuttuihin ja julkisiin ei isoja eroja poikien ja tyttöjen välillä löydy. Molemmilla sukupuolilla julkinen sankarityyppi on selvästi muita suosittu. Pojilla lähipiiriin tuttuja ja tuttuja oli vain aavistuksen enemmän kuin tytöillä.

10.3 Tyttöjen ja poikien erot

Tyttöjen ja poikien eroja urheilusankarin nimeämisessä kuvaa hyvin se, että pojat nimeävät sankarikseen vain miehiä, mutta tytöt sekä naisia että miehiä.

Jyväskylän yliopistossa vuonna 1994 liikunnan opiskelijat kirjoittivat kotiesseitä omakohtaisista mieheyden ja naiseuden kokemuksista sekä voimakkaasta ruumiillisesta kokemuksesta. Myös nämä 1994 kirjoitetut tekstit kertovat saman asian. "Leikkien maailma kavereineen on vielä 1970-luvullakin ollut perinteisen tutunoloinen. Poikien piirit ovat olleet tytöiltä aidattua aluetta, ja pojilla kavereina liki poikkeuksetta olleet suunnilleen samanikäiset naapurien pojat sekä tietenkin iso- ja pikkuveljet. Sen sijaan huomattavan monelle tytölle on kelvannut niin tyttöjen kuin poikien seura." (Silvennoinen, 1994, 28).

Voisiko kyse olla jonkinlaisesta samaistumisesta tyttöjen kohdalla? Naisurheilun nousun myötä saattavat pojat tulevaisuudessa ihannoida myös naispuolisia urheilusankareita.

Vaikka tytöt jättivät urheilusankarin useammin nimeämättä, ja kuvasivat sankarinsa ominaisuuksia, oli tyttöjen urheilusankari valittu useamman lajin joukosta kuin poikien. Silvennoisen tutkimuksessa (1994, 28) oli saman suuntaisia havaintoja: "Naisilla idolien skaala on ainakin näissä teksteissä ollut selvästi laajempi kuin miehillä. Lapsuuden ja varhaisuoruuden ihanteet puolittuvat miehiin ja naisiin. Naiset nimesivät myös selvästi enemmän bändi ja elokuvasuosikkejaan kuin miehet."

Pojille sankarin valintaan vaikutti kontakti ihailun henkilön kanssa enemmän kuin tytöillä. Ihailun taustana saattoi olla vaikkapa juttutuokio idolinsa kanssa pikkupoikana, pelaaminen samassa joukkueessa tai jopa samaistuminen omaan kaveriin. Esimerkkinä Markku Alenin kohtaaminen: "Minuun teki erityisen vaikutuksen se, että sain kannustaa Markku Alenia voittamaan kisan lähes kasvotusten ja Alen vastasi minulle ja isälleni voittavansa kisan ja sen hän myös teki."

Pojat saattoivat ihailia myös omaa kaveriaan: "Minun mieliurheilijani on eräs 17-vuotias, nuori, komea, vahva, ja erittäin atleettinen. Hän käy Voionmaan lukiota, joten tästä huomaamme, että kyseinen yksilö pystyy myös urheilun lisäksi hoitamaan koulunkäyntinsä. Tämä minun mieliurheilijani kastettiin Jussi Kalle Kerviseksi. Jussi on erittäin ylpeä nimestään."

Tämän tyyppinen sankaripalvonta viittaa Virtapohjan (1995) mallin mukaan B-ryhmän käyttäytymiseen. B-ryhmään kuuluvat penkkiurheilijat, jotka seuraavat kilpailuja "paikan päältä", tiedotusvälineistä ja muodostavat kontaktin sankariin muutenkin kuin median välityksellä.

Poikia pidetään yleensä innokkaampina urheilun kuluttajina kuin tyttöjä. Kuitenkin on paljon näyttöjä siitä mitenkä juuri nuoret tytöt osallistuvat innokkaasti urheilusankareiden kannustamiseen (esimerkiksi Toni Niemisilmiö tai jääkiekon kultajuhlat 1995). Tämä voisi selittyä Virtapohjan mallin mukaan sankarinpalvonnan C-ryhmän käyttäytymisellä. C-ryhmälle tunnusomaista on se, että heille ei riitä enää tiedotusvälineiden antama kuva sankarista, vaan he haluavat itse kokea olevansa samassa paikassa sankareidensa kanssa.

Muut erot ovat jo aikaisemmin todettuja kuten esimerkiksi se, että pojat kirjoittavat urheilusankarista enemmän henkilökuva, kun taas tytöt kertovat tarkemmin sankarinsa ominaisuuksista. Pojat korostivat enemmän saavutuksia ja kuvasivat tarkemmin sankarinsa lajitaitoja kuin tytöt. Suhteessa poikiin suhtautuivat tytöt varovaisemmin urheilusankarin valintaan kuin

pojat. Varovaisuudella tarkoitan sitä, että tytöt pohtivat urheilusankariaan analyttisemmin ja jättivät sankarin nimeämättä useammin kuin pojat.

Kirjoituksista sai sen kuvan, että pojat samaistuivat sankareihinsa innokkaammin kuin tytöt. Mistä poikien voimakas eläytyminen sankarin rooliin sitten voisi johtua? Onko pojilla kenties ollut liian vähän maskuliinisia malleja nuorena ja samaistumalla urheilusankariin he kompensoivat jotain nuorena menetettyä? Sari Näreen mukaan pojat eläytyvät vahvasti miessankareihin. Näre kysyykin "Pakenevatko pojat jotakin, mikä koetaan liian tunteelliseksi. Heittäytyvätkö he fiktiivisen voiman palvonnan ja heikkouden inhoamisen maailmaan, jolloin kokemukset itsestä voivat kääntyä kehitysaskeleista kehitysesteiksi? (Näre, 1992).

11 POHDINTA

Aineistot on kerätty kahdesta eri koulusta. Ensimmäisen koulun vastaajien, 28:n lukiolaisen joukkoon kuului suhteessa enemmän urheilunharrastajia ja kilpaurheilijoita kuin jälkimmäisen, joka koostui 41:n lukiolaisen mielipiteestä. Tämä näkyy kirjoitelmissa. Jälkimmäisessä aineistossa oli urheiluun ja sankaruuteen kriittisesti suhtautuvia huomattavasti enemmän kuin ensimmäisessä. Kriittisesti urheilusankaruuteen suhtautuvien (noin 1/4 koko aineistosta) tyypillinen kommentti varsinkin tyttöjen keskuudessa oli: "Urheilusankarini ei tarvitse olla lihaksikas eikä suurihymyinen loppuun asti trimmatun ulkokuoren omaava atleetti, sillä vaikka urheilusankaruudessa yleensä erityispätevyys tietyssä lajissa onkin ehkä ratkaisevaa, minulle on jostain syystä merkittävää se, minkälaisen kuvan henkilö itsestään ihmisenä haluaa antaa." Toinen samansuuntainen tytön vastaus kuului: "Jokaiselle ihmiselle tärkein sankari, niin urheilussa kuin muussakin, on ihminen itse."

Myöskin pojilla oli tällaisia kommentteja: "Sankareita ovat ne jotka osaavat hävitä, eivätkä jätä kesken" tai "tärkeintä elämässä on kehittyä ihmisenä ja voittaa itsensä."

Mielestäni kommentit osoittavat sen, miten tämän hetken lukiolaiset vallitsevasta materialismista ja "aika on rahaa"-ajattelusta huolimatta osaavat ajatella positiivisesti ja omaavat korkean moraalin. Rahaa ja ammattilaisuutta ei nähdä hyvänä asiana vaan päinvastoin asiana, mikä saattaa pahimmillaan johtaa urheilijan identiteetin menettämiseen. Konemaiset urheilijat, jotka urheilevat vain voitto ja sitä kautta raha ja valta mielessä, eivät herätä sympatiaa.

3/4 lukiolaisista näki kuitenkin urheilusankarin merkittäväksi vaikuttajaksi. Urheiluun ja sankaruuteen positiivisesti suhtautuneet osoittivat myös mielestäni korkeaa moraalialueita kuvaamalla urheilusankaria, kuten Tahko Pihkala aikoinaan, erittäin lähelle täydellistä ihmistä.

"Lähes täydellisen" urheilusankarista tekee se, että urheilusankareille suotiin myös inhimillisiä piirteitä, kuten voitosta juhlimisen ja häviämisen taito ja mahdollisuus elää aivan tavallista elämää. Täydellistä hipova käsitys oli yhdellä työllä, joka kirjoitti urheilusankaristaan näin: "Puheillaan ja käytöksellään hän saa minut melkein uskomaan olevansa tavallinen ihminen."

Aineiston kirjoittajat edustivat kaikkia lukion luokka-asteita. Kirjoitusten pituudet vaihtelivat puolesta sivusta kolmeen sivuun tekstiä, kuitenkin niin, että tytöillä oli keskimäärin pidemmät kirjoitukset. Mistä sitten johtuu, että tyttöjen kirjoitukset olivat pidemmät kuin poikien? Voisiko se johtua siitä, että tytöt ovat verbaalisesti lahjakkaampia ja parempia keskittymään kuin pojat ja siten ehtivät kirjoittaa pidempiä juttuja koulutunnilla? Vai ovatko tytöt lukioon tullessa kypsempiä kuin pojat? Mahdollista on myös se, että pojat seuraavat tarkemmin urheilua, ja varsinkin urheilutilastoja, jolloin heille on luontevaa kirjoittaa sankarinsa urasta ja saavutuksista tiivistetysti. Tämä selittäisi sen, minkä takia pojat kirjoittaessaan urheilusankaristaan kirjoittavat lähinnä henkilökuvaa.

Mielenkiintoista pohdittavaa on myös se, miten kirjoitusten ajankohta vaikuttaa sisältöihin? Tämän tutkimuksen perusteella ajankohdalla on selvä vaikutus urheilusankarin valintaan. Tutkimuksen ensimmäinen osio osui ajankohdaltaan Naganon olympiakisojen aikaan, ja suurin osa nimetyistä sankareista oli joko jääkiekkoilijoita tai hiihtäjiä. Jälkimmäisen osion kirjoitelmat laadittiin heti pääsiäisen jälkeen Naganon olympiahuuman laannuttua, jolloin urheilusankareiden joukkoon nimettiin myös muita kuin talvilajien harrastajia. Ajankohdan vaikutuksesta kertoo sekoin, että jälkimmäisessä aineistossa muutama mainitsi nimeltä erään HIFK:n mestarijoukkueen pelaajan, joka oli herättänyt huomiota huonolla käytöksellään. Hän oli kirjoittajien mielestä esimerkki urheilijasta, joka ei ansaitse sankarin arvoa.

Mielenkiintoista on myös se, että suurin osa kilpaurheilijoista valitsee sankarinsa oman lajinsa parista. Toisaalta se on hyvin luonnollista, onhan heillä

hyvä tuntemus lajistaan, joten he osaavat myös arvostaa siinä menestyvää urheilijaa. Voidaan myös miettiä, ovatko urheilusankarit alunperin olleet "syypäitä" kyseisen henkilön lajivalintaan?

Urheilun asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa kuvaa hyvin se, että kaikki vastaajat mukaan lukien myös se neljäsosa, joka ei arvostanut urheilua, tavalla tai toisella tunnustivat olevansa urheilun kanssa tekemisissä. He saattoivat olla kovia penkkiurheilijoita tai henkilöitä, joita urheilu ei kiinnostanut yhtään. Jälkimmäiset sanoivat olevan miltei mahdotonta elää ilman urheilua, koska tiedotusvälineet tulvivat urheilua. Myös niiden joukossa, jotka itse urheilivat, saattoi olla kielteisesti urheilusankaruuteen suhtautuvia. Heidän mielestään ei ollut syytä nostaa ketään muiden yläpuolelle vain urheilun vuoksi.

Nykyurheilun ilmiöistä raha ja ammattilaisuus nousivat esille selvästi dopingia useammin. Miksi? Nähdäänkö doping pienempänä pahana, vain välietappina matkalla todelliseen tavoitteeseen, rahaan? Kukaan kirjoittaneista ei ryhtynyt moralisoimaan dopingin käyttöä vastaan, vaikka vilppiä ei pidetty sallittuna. "Tapaus Jari Räsänen" nousi esille yhdessä kirjoitelmassa, ja siinäkin kirjoittaja uskoi Räsäsen vilpittömyyteen. Paljon enemmän huolissaan lukiolaiset ilmaisivat olevansa kilpaurheilun muuttumisesta täysin ammattiurheiluksi. Mielestäni he eivät hyväksyneet tosiasiaa, että tämän päivän kilpaurheilu on raakaa "showbusinessstä", jossa raha voittaa jalommat urheiluaatteet. Tiedot suosittujen urheilutähtien kahmimista valtavista rahasummista herättävät keskustelua. Jos urheilutähti osaa käyttää tilipussinsa oikein, kuten avustaa lastenklinikoita, hän voi entisestään nostaa sädekehäänsä.

Lähes kolmasosassa kirjoituksista jätettiin sankari nimeämättä. Kuvastaako se sitä, että sankarit ovat nykyään median luomia imaginaarihenkilöitä eikä reaalisia symbolisen merkityksen saavia henkilöitä? Vai onko sankari omassa kollektiivisuudessaan niin yksityinen henkilö tai olento, ettei sitä haluta kertoa muille? Osissa tapauksista urheilijoissa ei nähdä mitään sankarillista

ja siten ei ole myöskään syytä mainita tiettyä henkilöä nimeltä. Voi myös olla, että yhteiskuntamme ei tarjoa nuorille riittävästi aikuistumisen malleja. Tällöin helpoin tapa on käyttää mielikuvitustaan ja luoda itselleen ihanteellinen sankari. Ajatus on mielestäni mielenkiintoinen. Syytetäänhän nyky-yhteiskuntaamme siitä, että se ei tunnu arvostavan nuorisoa. Nuorisoa pidetään hemmoteltuna, materialistisena ja huume- ym. ongelmien pariin ajautuneena. Ehkä kuilu sukupolvien välillä on niin suuri, että keskinäinen ymmärrys puuttuu. Tämän aineiston perusteella nuorison tarve löytää esimerkillisiä aikuismalleja ihanteikseen on ilmeinen. Urheilusankari, todellinen tai kuviteltu tai median luoma ihanneihminen tarjoaa sopivan kohteen nuorten suurille odotuksille esimerkillisestä aikuisesta. Vai sattuiiko aineistooni erityisen korkean moraalin omaavia lukiolaisia?

Tapa, jolla tutkin lukiolaisten käsityksiä urheilusankareista oli mielestäni mielenkiintoinen. Jälkikäteen ajatellen en muuttaisi tutkimusmetodeissa mitään, vaan pidän tätä menetelmää hyvänä. Tyyli, jossa kirjoittajia ei johdatella millään tavalla, mahdollistaa ainutlaatuisen aineiston syntymisen. Otsikko (Urheilusankarini) ei jätä tulkinnan varaa, vaan jokaisen oma henkilökohtainen mielipide tulee esille. Otsikon yksinkertaisuuden hyviä puolia on myös se, että mitään tiettyä oikeata vastausta ei aiheeseen löydy.

Otsikko olisi tarjonnut puitteet laajamittaisellekin pohdinnalle. Koulujen äidinkielen opettajille sopi kuitenkin koulutunnilla kirjoitettava kirjoitelma paremmin kuin laajamittainen ainekirjoitus. Mielestäni tämä oli vain hyväksi tutkimukselle. Ketään oppilaista ei tarvinnut pakottaa kirjoittamaan pitkästi, vaan myös lyhyt tulkinta asiasta oli sallittu. Toisaalta kukaan ei myöskään valittanut ajan vähyyttä kirjoitelman tekemisessä.

Jatkotutkimusten kannalta tuli mieleeni muutama tutkimisen arvoinen idea. Olisi mielenkiintoista keskittyä tarkemmin siihen, miten oma urheilun harrastaminen tai harrastamattomuus vaikuttaa urheilusankarin valintaan. Miten media luo sankarihahmoja? Ovatko penkkiurheilijat kaikkein fanaattisimpia urheilun kuluttajia? Miten naisten vahva mukaantulo urheiluun vai-

kuttaa sankarin valintaan? Miksi yksikään 31:stä pojasta ei valinnut urheilusankarikseen naisurheilijaa? Missä vaiheessa pojat hyväksyvät itselleen naissankareita ja keitä he ovat? Reinikainen (1992) mainitsi, että citius, altius, fortius -periaatteiden lisäksi nyt myös sexus on tulossa urheiluun. Voisivatko pojat pitää sankarina maskuliinisia taitoja omaavia vähäpukeisia imaginaarinaisia? Ovatpa kuvitteellisia tai eivät, kukaan ei aineistossani uskaltanut naista sankarikseen nimetä.

Jatkossa olisi mielenkiintoista pohtia urheilusankaruuden tulevaisuutta doping-näkökulmasta käsin. Miten lisääntynyt keskustelu dopingin käytöstä vaikuttaa nuoriin, ja näkevätkö he enää urheilusankareissa sen jälkeen mitään ihannoimisen aihetta? Toinen urheilun kannalta huolestuttava tekijä, ainakin tämän tutkimuksen kannalta, on rahan yhä kasvava osuus urheilussa. Jos urheilijoista tulee vain rahan perässä ryntäileviä konemaisia robotteja, menettääkö se arvonsa nuorten silmissä?

Urheilusankaruuden ja sankaruuden aiheen kiinnostavuuden takaa se, että vaikka huippu-urheilun asema alkaisikin horjua nuorten silmissä dopingin ja kaupallisuuden takia, nousee harmaasta massasta tavallisia arkipäivän sankareita, jotka voittamalla itsensä tai häviämällä kilpailun lunastavat sankarin statuksen.

LÄHTEET

Ahlman, E. (1939/1976) Kulttuurin perustekijöitä. Kulttuurifilosofisia tarkasteluja. Jyväskylä: Gummerus.

Alasuutari, P. (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Barney, R. (1985) The hailed, the haloed, and the hallowed. Sport heroes and their qualities - An analysis and hypothetical model for their commemoration. New York: The Free Press.

Belligham, D. (1990) Kreikan Mytologia. Jyväskylä: Gummerus. (Alkuperäisteos An Introduction To Greek Mythology vuodelta 1989.)

Cambell, J. (1990) Sankarin tuhannet kasvot. Helsinki: Otava. (Alkuperäisteos The Hero with a Thousand Faces vuodelta 1949.)

Carlyle, T. (1950) On heroes, hero worship, and the heroic in history. New York: Dolphin Books.

Carr, E. (1961) What is history? London: Penguin.

Craemer, J.A., Walker, J.E., Rado, L. (1981) Athletic Heroes and Heroines: The Role of the Press in Their Creation. Journal of Sport Behavior, 4 (4), 175-185.

Crepeau, R.C. (1981) Sport, Heroes and Myth. Journal of Sport and Social issues, 5 (1), 23-31.

Franck, M. (1992) Miesmyyttejä. Tampere: Haihara.

Featherstone, M. (1992) The Heroic Life and Everyday Life. Theory, Culture & Society, (9), 159-182.

Feinstein, J. (1991) Hard courts. New York: Villard Books.
Culture & Society, 9, 159-182.

Harris, J.C. (1994) Athletes and the American Hero Dilemma. HK Sport Science Monograph Series, 4.

Heinilä, K. (1974) Urheilu - Ihminen - Yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.

Henrics, T.S. (1988) Social science meets Updike. The passion for sport as personal regression. Aethlon: The Journal of Sport Literature, 2, 131-145.

Hook, S. (1943) The hero in history. New York: John Day.

Hopkins, A. (1972) Contemporary Heroism – Vitality in Defeat. Teoksessa Browne, R., Fiswik, M., Marsden, M. Heroes of popular Culture. Bowling Green University popular Press vuodelta 1972.

Häyrinen, R., Laine, L. (1989) Suomi urheilun suurvaltana. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

Itkonen, H. (1997) Urheilun uhrit. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

Klapp, O.E. (1962) Heroes, Villians and Fools. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall.

Klapp, O.E. (1964) Symbolic Leaders. Chicago: Aldenen Publishing Co.

Klapp, O.E. (1969) Collective Search for Identity. New York: Holt, Reinhart and Winston.

- Lewis, K. (1985) Superstardom and Trancendence. *Arete* 2 (2), 47-54.
- Lindholm, C.L. (1990) *Charisma*. Cambridge, Massachusetts: Basil Blackwell.
- Mcintyre, D. (1992) *The Hero and heroine. A review Synthesis*. Master of Science thesis in Sport Sociology. Department of Social Sciences of Sport. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Merton, R.K. (1968) *Social Theory and Social Stucture*. New York: The Free Press.
- Neumann, E. (1973) *The Origins and History of Conslioness*. Bollingen Series XL11: Princeton University Press.
- Näre, S. (1992) *Tyttöjen ja Poikien sankarikäsityksiä*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Parsons, T. & Bales, R. & Shils, E. (1953) *Working Papers in the Theory of Action*. New York: The Free Press.
- Reinikainen, K. (1991) *Isänmaan sankarit - huippu-urheilijan vapaudet ja velvollisuudet*. Licensiaattityö. Yhteiskuntatieteiden osasto, Lapin yliopisto.
- Sarasvuo, J. (1996) *Sisäinen sankari*. Juva: Wsoy.
- Seagrave, J.O. (1993) *Sport as a Cultural Hero-System: What Price Glory?* *Quest*, (45), 182-196.
- Sillanpää, S. (18.10.1997) *Maradona - langennut tähti*. Helsingin sanomat.

Silvennoinen, M. (1994) Liikunnan miehet ja naiset pintaa syvemmältä. Liikunta ja tiede. 1995:27(3), 27-31.

Siukonen, M. & Tiitta, A. (1992) Suomalaisen urheilun tähtihetkiä. Porvoo: Wsoy.

Söderholm, S. (1994) Kulttuuri lete. Jyväskylä: Gummerus

Teider, H. & Nieminen, R. (1983) Urheilutieto. Tampere: Tampereen kirjapaino oy, Tamprint.

The Miller lite report on American attitudes towards sports. (1983) Milwaukee: Miller Brewing Co.

Tiihonen, A. (1990) Urheilu kertomuksena. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Liikuntasosiologian tutkielma.

Uusitalo, H. (1991) Tiede tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: Wsoy.

Vedel, V. (1931) Sankarielämää: keskiaikaisia kulttuuri - ihanteita. Hämeenlinna Karisto.

Virtapohja, K. (1995a) Den Glider in. Kultajuhlat leijonille, karnevaalit katsojille. Jyväskylä: Atena-kustannus Oy.

Virtapohja, K. (1996) "Se on siinä". Journalistiikan lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.

Vuolle, P. (1993) Huippu-urheilija - ihminen, sankari, kone, rahastaja. Kärjäesitelmä Tahkon Turpakäräjillä Lahdessa 12.1.1993. (Julkaisematon)